

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет географії, туризму та історії
Кафедра історії**

**ІНТЕРНЕТ-МЕМ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ
НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ СТАРШОКЛАСНИКАМИ**

Кваліфікаційна робота студента(ки) групи
___ЗІС-м 24_____

(шифр групи)

ступінь вищої освіти ___магістр_____

(бакалавр, магістр)

спеціальності

014.03 Середня освіта

Історія та громадянська освіта

(шифр і назва спеціальності)

Доронкіної Марії Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник Доцент к.і.н.Тарасов А. В.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Доронкіна Марія Сергіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав(ла) і не одержував(ла) недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений(а). Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Марія Доронкіна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МЕМ ЯК КОМУНІКАТИВНА ОДИНИЦЯ: СИНХРОНІЯ ТА ДІАХРОНІЯ ПОНЯТТЯ	5
1.1. Історіографія та джерельна база	5
1.2. Походження слова «мем». Зміщення сенсу мемів	7
1.3. Інтернет-мем як особлива одиниця комунікації	12
Висновки до розділу 1	15
РОЗДІЛ 2. ІНТЕРНЕТ-МЕМИ ПІСЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ»1991-2024 РОКІВ	16
2.1. Інтернет-меми українського походження в культуротворчій практиці сучасного суспільства	16
2.2. Хроніка війни у мемах	19
2.3. Широкий спектр використання мемів: від реклами до освіти	22
Висновки до розділу 2	24
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ СТАРШОКЛАСНИКАМИ	26
3.1. Аналіз застосування інтернет-мемів у навчанні новітньої історії України	26
3.2. Моделювання уроків з використанням інтернет-мемів на тему «Зовнішня політика незалежної України»	28
Висновки до розділу 3	63
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	67
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна інформаційна доба супроводжується появою нових форм комунікації, серед інтернет-меми. Вони стали не лише засобом розваги, а й важливим інструментом вираження соціальних, політичних, культурних та історичних настроїв суспільства. В умовах війни в Україні меми виконують роль візуальних та текстуальних реакцій на події, а також фіксують суспільну свідомість і трансформують історичну пам'ять у цифровому просторі. Водночас сучасна історична освіта потребує нових підходів до подачі матеріалу, які були б релевантні цифровому поколінню. У цьому контексті інтернет-меми виявляються перспективним ресурсом для залучення старшокласників до вивчення новітньої історії України.

Наукове осмислення мемів як культурного і соціального феномену здійснюється у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників: Д. Деннетта, Л. Шифріна, С. Мудрої, А. Глуценка, Т. Грішиної, Я. Гарасима, О. Зінченка, О. Мартиненка, В. Драппа, А. Лягуша та інших. У вітчизняній педагогіці триває пошук інноваційних методів навчання історії, однак використання інтернет-мемів як повноцінного дидактичного ресурсу досі недостатньо розроблене. Тому є потреба у комплексному вивченні інтернет-мему як потенційного історичного джерела та дидактичного інструменту.

Метою дослідження є з'ясування потенціалу інтернет-мемів як історичного джерела і дидактичного засобу під час вивчення новітньої історії України у старших класах.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан наукової розробки проблеми інтернет-мемів у вітчизняній та зарубіжній літературі, виокремити основні підходи до вивчення цього феномена як історичного джерела.
2. З'ясувати етимологію та первинне значення терміну «мем», простежити трансформацію його змісту в сучасному інформаційному просторі.

3. Охарактеризувати інтернет-мем як особливу комунікативну одиницю в цифровому дискурсі, визначити його функції, жанрові ознаки та специфіку впливу.

4. Описати специфіку інтернет-мемів українського походження як елементів культуротворчої практики у період відновлення незалежності України.

5. Виявити й класифікувати інтернет-меми, пов'язані з російсько-українською війною, та проаналізувати їхню роль у відображенні суспільних настроїв і формуванні уявлень про національну ідентичність.

6. Описати можливості інтеграції інтернет-мемів у процес вивчення новітньої історії України старшокласниками, запропонувати педагогічні моделі уроків.

Об'єкт дослідження – інтернет-мем як феномен сучасної цифрової культури та комунікації.

Предмет дослідження – форми та методи використання інтернет-мемів як історичного джерела у шкільному курсі новітньої історії України.

Методи дослідження: порівняльно-аналітичний метод – для аналізу наукової літератури; історико-контекстуальний – для розгляду мемів як відображення історичних подій; контент-аналіз – для систематизації мемів за змістом; педагогічне моделювання – для створення зразків уроків.

Практичне значення полягає у можливості застосування результатів роботи в навчальному процесі під час викладання новітньої історії України у старших класах. Розроблені дидактичні матеріали можуть бути використані вчителями історії, методистами та авторами освітніх програм для актуалізації історичних тем у спосіб, близький сучасним учням.

Апробація дослідження здійснювалася шляхом участі в студентській науково-практичній конференції та створення навчальних кейсів для шкільних занять.

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел (73 найменування).

РОЗДІЛ 1

МЕМ ЯК КОМУНІКАТИВНА ОДИНИЦЯ: СИНХРОНІЯ ТА ДІАХРОНІЯ ПОНЯТТЯ

1.1. Історіографія та джерельна база

Поняття мему як об'єкта наукового дослідження почало системно розглядатися після появи праці Річарда Докінза «The Selfish Gene» (1976), де автор уперше сформулював концепт мему як одиниці культурної інформації, що здатна до самовідтворення [55]. Однак інтерес до мемів у гуманітаристиці зріс значно пізніше – у контексті цифрової революції та поширення соціальних мереж.

В Україні науковий інтерес до інтернет-мемів формувався переважно у другій половині 2010-х років, коли цифрові комунікації стали невід'ємною частиною суспільного життя. Однією з перших спроб систематизації поняття мему стала праця О. І. Чернікової, яка розглянула інтернет-мем у контексті семіотики та комунікативних практик, наголосивши на значущості візуального компонента в побудові змісту [44].

У своїй аналітичній розвідці «Ми всі помremo, а вони – ні», А. Лягуша досліджує мем як складну культурну одиницю, що має потужний комунікативний, політичний і історичний потенціал. Автор підкреслює, що меми не лише відображають актуальні соціальні настрої, а й активно формують сприйняття минулого та майбутнього, передаючи певні цінності та світоглядні установки. Одним із ключових висновків дослідника є те, що меми виступають засобом не тільки розваги, а й символічної боротьби за інтерпретацію дійсності: «меми відтворюють реальний зміст світу, який замінений знаками реального» [23]. Це означає, що вони стають формою симуляції, де замість автентичних подій чи досвіду функціонують їхні культурно сконструйовані замітники. А. Лягуша також доводить, що меми можуть виконувати роль політичної технології – інструменту маніпуляції свідомістю, здатного знижувати авторитет

публічних осіб, формувати політичні уподобання чи навіть підмінювати історичну пам'ять через іронізацію або глорифікацію певних подій.

У дослідженнях О. І. Дзюбіної висвітлено прагматичні, структурні та семантичні аспекти функціонування інтернет-мемів. Авторка аналізує меми як складові мови соціальних мереж, підкреслюючи їхню здатність передавати зміст у стислій формі без розгорнутих пояснень [9-10]. У дисертаційному дослідженні вона також пропонує класифікацію інтернет-мемів, що враховує їхню текстову, візуальну або комбіновану природу.

Теоретичні аспекти меметичної комунікації в інформаційному суспільстві розглядає Т. А. Пода. Вона акцентує увагу на соціокультурній функції інтернет-мемів, вказуючи на їхню здатність до формування суспільної думки та участі у продукуванні колективного дискурсу [32].

Цінними є спостереження В. Ю. Неклесової щодо функціонування мемів як знакових одиниць у просторі онімів. Вона інтерпретує мем як засіб репрезентації культурної ідентичності, здатний функціонувати в межах соціальних і лінгвальних систем [28].

Ж. З. Денисюк у своїй роботі “Меметичність комунікативних практик в умовах розвитку цифрового інформаційного простору” досліджує меми з позиції прецедентних феноменів, що апелюють до колективної культурної пам'яті. Авторка зазначає, що меми виконують роль маркерів ідентичності, здатних концентрувати у собі великі обсяги інформації в лаконічній формі [8].

Джерельну базу дослідження становлять інтернет-меми, створені в період після відновлення незалежності України – з 1991 по 2024 роки. Для аналізу використано матеріали, розміщені в соціальних мережах (Facebook, Instagram, X/Twitter), на інформаційних платформах і в інтернет-спільнотах, що відображають суспільно-політичні події, культурні трансформації та колективну пам'ять українського суспільства [74].

Узагальнюючи джерельну базу, можна виокремити такі напрями аналізу мемів: семіотичний (Чернікова), прагматичний і структурний (Дзюбіна),

соціокультурний (Пода), ономастичний (Неклесова) та когнітивно-пам'яттєвий (Денисюк). Усі ці підходи дозволяють комплексно осмислити феномен мему в його сучасному функціонуванні, що робить їх релевантними для подальшого дослідження в межах цієї магістерської роботи.

1.2. Походження слова «мем». Зміщення сенсу мемів

Поняття *мем* не є винаходом цифрової епохи. Деякі дослідники вважають, що люди використовували меми як засіб передачі інформації ще задовго до появи інтернету, зокрема у формі культурних шаблонів, символічних зображень і повторюваних висловів [4, с. 34; 6, с. 43; 16, с. 97]. У сучасному розумінні меми функціонують як форма культурної комунікації, що дозволяє користувачам брати участь у колективному виробництві смислів та візуальних трендів в онлайн-середовищі [13, с. 89; 37, с. 58; 46, с. 150].

Термін *теме* уперше запропонував британський еволюційний біолог Річард Докінз у своїй праці «The Selfish Gene» (1976) [55, с. 192], де він прагнув окреслити одиницю культурної інформації, що здатна до самовідтворення. За аналогією до термінів *фонема* та *морфема*, *мем* визначався як найменша одиниця культурної передачі або імітації [53, с. 3; 68, с. 6].

Р. Докінз зазначив, що обрав це слово через його звучання, подібне до слова *gene* (ген), що відповідало його ідеї про культурні реплікатори. Також він відзначав зв'язок терміна з французьким словом *même* («той самий») та грецьким *τίποῦται* («наслідувати») [55, с. 192]. У такому контексті *мем* можна розглядати як інформаційний фрагмент, що самовідтворюється внаслідок людської схильності до повторення й поширення – аналогічно до жартів або рекламних слоганів, які зберігаються в пам'яті та передаються іншим [53, с. 4;].

У тлумачному словнику «Webster's New World College Dictionary» поняття «*мем*» визначається як «поняття, переконання або практика, що розглядається як одиниця культурної інформації, здатна до передачі від особи до особи за принципом, подібним до природного добору» [58, с. 912].

Попри наукове походження, значення терміну з часом зазнало змін [66, с. 5]. У сучасному інтернет-контексті меми стали формою медіаповідомлень, які користувачі колективно створюють, переосмислюють і публікують у соціальному просторі [48, с. 3]. Таким чином, еволюція значення цього терміну ілюструє семантичне зміщення, притаманне багатьом одиницям лексики.

У сучасній науковій літературі існують різноманітні підходи до класифікації мемів, зокрема за ознакою походження. Один із таких підходів ґрунтується на аналізі умов, за яких мем з'являється, що дозволяє розрізнити такі групи:

1. *Штучно створені меми* – продукуються навмисно, здебільшого в межах маркетингових стратегій або як елементи цілеспрямованої комунікації. Прикладом є кампанія «What the Fanta?» (2023–2024), в якій бренд створив серію барвистих загадкових пляшок без вказання смаку. У соціальних мережах розпочалась хвиля «дегустаційних» відео з тегами й мемами, які активно підтримував офіційний бренд-контент, формуючи наперед сплановану меметичну взаємодію зі споживачем.

2. *Привласнені меми* – формуються нібито спонтанно, але згодом підхоплюються конкретними групами користувачів або медіа з певною метою. Прикладом є мем «Zelensky deepfake» (2022), де відео, згенероване штучним інтелектом із підробленим зверненням президента України, було використане як елемент інформаційної війни. Спочатку воно виникло як фейковий продукт, але надалі було репліковане в гумористичних контекстах, сатиричних роликах і стало частиною медійного простору, змінюючи свій зміст.

3. *Спонтанно народжені меми* – виникають стихійно, без участі комерційних чи політичних структур. Їхня популярність є наслідком неформальної реакції аудиторії. Прикладом є відео «Skibidi Toilet», створене незалежним автором DaFuq!?Boom! у 2023 році. Мем швидко набув популярності завдяки своїй абсурдності, унікальному поєднанню музики, анімації та гротеску. Його вірусне розповсюдження відбулося завдяки активності користувачів, а не зовнішній підтримці.

У плані знакової форми меми розподіляються на:

1. *Візуальні* – графічні елементи, що стали масовими завдяки поширенню в інтернеті: демотиватори, комікси, макроси, фейси тощо. Так, у жовтні 2024 року Ілон Маск активно підтримав Дональда Трампа на передвиборчому мітингу в Пенсильванії. Його енергійні стрибки та емоційна участь стали приводом для численних мемів у соцмережах. Користувачі порівнювали Маска з Сімбою з мультфільму «Король Лев», учасниками The Beatles, баскетболістами та навіть рестлерами», див. Додаток А.

2. *Аудіальні* – звучання, що мають популярність і виконують меметичну функцію (слогани, фрази, пісні). Одним із яскравих прикладів аудіального мему є фрагмент «*teow teow teow*», що є переосмисленням пісні Біллі Айліш «*What Was I Made For?*» з фільму «*Barbie*» (2023). У мережі TikTok та Instagram Reels з'явилися численні відео, де замість оригінального вокалу звучить пародійна версія мелодії – кожен звук пісні відтворено за допомогою «мяукань», тобто наслідування голосу кота.

3. *Текстові* – словесні утворення: гасла, неологізми, вислови на кшталт «*Слава Україні!*», «*Паляниця*», «*Можете скористатися веслами*», «*Покладіть насіння собі у кишені*», «*Тракторні війська*», «*Вірю в ЗСУ*», «*Бандерівське смузі*», «*Я в калідорі*», «*Геть з України, москаль некрасивий!*», «*Все буде Україна!*», «*Концерт Кобзона*» [71].

4. *Змішані* – мультимедійні меми, які поєднують звук і зображення, наприклад, відеофрагменти або креолізовані картинки з підписами. Так, у 2025 році одним із найяскравіших прикладів сучасного візуального мему став *Tralalero Tralala* – абсурдний образ, створений за допомогою генеративного штучного інтелекту, що швидко набув популярності на платформах TikTok, Instagram та Reddit. Мем являє собою зображення гібридного персонажа – акули з пташиними ногами в кросівках Nike Air Force 1, який, ніби звертаючись до глядача, промовляє фразу «*Tralalero Tralala, io sono un animale, tralalero tralala*».

Окремим видом мемів є *сміслові меми* – явища або події, що стали основою для меметизації без чіткого матеріального вияву. Прикладом такого мему є фраза «*немає сечі терпіти ці борошна*», яка виникла внаслідок невдалого машинного перекладу російської пропаганди. Цей вираз швидко став популярним у мережі, символізуючи абсурдність та некомпетентність інформаційних вкидів. Мем не має конкретного візуального чи аудіального втілення, але його значення стало зрозумілим і впізнаваним серед широкої аудиторії.

Іншу класифікацію пропонує О. Горбачов, який розглядає мем як візуальну одиницю, що має вірусну природу. Він виділяє:

1. *Двокомпонентні* – складаються із вступної частини та кульмінації, зазвичай гумористичного характеру.
2. *Персонажні* – меми, в основі яких певна персона або образ, наприклад, зображення Роберта Дауні-молодшого у ролі Тоні Старка, що заковує очі, передаючи певне ставлення поза словами.
3. *Структурно повторювані (синтаксичні)* – ґрунтуються на шаблонних текстових побудовах із варіативними елементами, як, наприклад, формула «*Можна без кінця дивитися на три речі...*».
4. *Ситуативні* – комікси зі сталою візуальною структурою, де змінюються лише окремі фрагменти.
5. *Порівняльні (компаративні)* – створюються на основі зіставлення двох або більше зображень [цит. за 36, с. 11].

Загалом, меми можна розглядати як своєрідну форму сучасного фольклору. Якщо дотримуватись концепції Р. Докінза, то меми включають також афоризми й прислів'я, які функціонують як форми колективної творчості. У контексті інтернет-культури меми постають як зразки цифрового фольклору, що має характер самодіяльного мистецтва.

Мем розглядають як багатогранне явище, в якому виявляються риси фольклору. Мем є характерним продуктом постмодерної епохи, в якому поєднуються ознаки постфольклору, що виник в умовах цифрової доби, яка

характеризується «вторинною усністю», естетики мережових субкультур, а також видовищної масової культури, у межах якої поширюються змонтовані зображення, відредаговані світлини й короткі відео.

Наголошують, що меми мають індивідуалізовану форму, орієнтовану на особисту реакцію та смислову інтерпретацію. Меми часто вирізняються абсурдним або каламбурним характером, можуть містити обмовки, омоніми, звукові збіги тощо. Такий «соціально спрямований» тип гумору, близький до традицій анекдоту або салонної дотепності.

Мем часто розглядається як варіація анекдоту, що виконує роль кульмінаційного моменту, покликаною викликати реакцію. Загальноприйнятою серед дослідників є позиція, що інформаційна одиниця набуває статусу мема лише після того, як вона втрачає прямий зв'язок із джерельною ситуацією та починає функціонувати автономно, не будучи більше залежною від початкового контексту.

Цей підхід узгоджується з теорією знакової репрезентації Ч. Пірса, відповідно до якої об'єкти чи дії стають знаками лише тоді, коли набувають певного значення в свідомості реципієнта [67]. Аналогічно й мем слід розглядати як знакову одиницю, що функціонує лише за умови наділення її значенням та сприйняття широкою аудиторією.

На основі наведеного можна стверджувати, що меми охоплюють широкий спектр соціального досвіду: від побутових традицій до колективних культурних практик. Сюди можна зарахувати й звички на кшталт додавання сметани до борщу або співу колискових – усі ці дії функціонують як своєрідні культурні шаблони, що передаються між поколіннями [52].

Таким чином, хоча мем спочатку з'явився як поняття у сфері біології, з часом він трансформувався в одиницю комунікації, що активно функціонує в медійному дискурсі. Його ознаки – відкритість контексту, швидке розповсюдження та здатність утримувати як нові, так і старі смисли – зробили його ефективним інструментом передачі інформації в масовій комунікації.

1.3. Інтернет-мем як особлива одиниця комунікації

У сучасній науці інтернет-меми розглядаються як складне комунікативне явище, що поєднує лінгвістичні, культурні та семіотичні властивості. Т.А. Пода трактує мем як одиницю інформації (образ, жест, слово, відео), що циркулює в суспільстві та впливає на формування громадської думки [32, с. 117]. В.Ю. Неклесова наголошує на ролі мемів у колективній культурній свідомості та їх здатності стисло передавати складні ідеї у вигляді фраз чи візуальних кодів [28, с. 216]. О. І. Чернікова підкреслює зв'язок між ефективністю сприйняття мема та знанням реципієнтом культурного контексту, пояснюючи популярність ностальгічних мемів [44, с. 152]. О.І. Дзюбіна акцентує на прагматичному потенціалі мемів як інструментів передачі змісту без вербальних засобів завдяки візуальним або аудіоелементом [10, с. 149]. Ж.З. Денисюк вказує на прецедентність як ключову рису мему: ефект досягається через відсилання до знайомих культурних подій або текстів [8, с. 17]. Усе це свідчить про міждисциплінарний підхід до аналізу мемів як елементів сучасної цифрової комунікації.

Інтернет-меми як форма цифрової комунікації тісно пов'язані з реальними подіями, передаючи культурні та соціальні контексти через образи, жарти й символи. Їм властиві емоційність, експресивність та мовні ігри. Меми часто відображають погляди молоді, яка є головним їхнім споживачем і творцем, тому їх порівнюють із молодіжним сленгом за швидкість поширення та вплив. За словами О. І. Дзюбіної, емоційна насиченість полегшує сприйняття мемів, які, хоча й не завжди інформативні, здатні викликати реакцію і стимулювати індивідуальне осмислення [10, с. 153].

Проте, на відміну від лексичних одиниць сленгу, інтернет-меми мають закріплені культурні асоціації й функціонують у тісному зв'язку з певними інформаційними подіями. З часом зміст мема може змінюватися – втрачається оригінальний сенс, однак зберігається форма, яка функціонує в новому контексті[44].

Сучасні меми часто формуються у вигляді фреймів – структурованих шаблонів, що виявляються через ключові слова, повторювані фрази, візуальні патерни, які в сукупності передають певну когнітивну модель. Завдяки цьому меми впливають на процес інтерпретації повідомлень, оскільки створюють рамки, в яких відбувається кодування й декодування інформації [44].

Інтернет-меми живуть нетривалий час – вони швидко виникають і зникають. Проте у разі повторення схожих подій певні одиниці можуть відроджуватися з новими смисловими акцентами, хоч і менш інтенсивно, ніж уперше. Так, мем *«Паляниця»* демонструє тривале функціонування через закріплення в суспільній пам'яті, тоді як меми про *«Чорнобаївку»* з часом втратили свою популярність [42, с. 25].

У своїй основі інтернет-мем є одиницею інформації, що здобула масову популярність і викликає емоційну реакцію. Найважливішими ознаками мемів є повторюваність, внутрішня структурна завершеність і здатність функціонувати як самостійна мовна одиниця. За спостереженням Т. А. Поди, зміст мема може трансформуватися з часом – первинна інтенція може бути витіснена вторинною інтерпретацією. При цьому нова смислова настанова може змінити сприйняття джерельної інформації, породжуючи нові контексти її тлумачення [32, с. 120].

Креолізовані інтернет-меми часто містять у собі додаткове смислове навантаження, адже через поєднання зображень і тексту виникає ефект комічності, а іноді – іронії або соціального підтексту. Наприклад, серія мемів про «бавовну», яка виникла як реакція на евфемізм, використаний у російських ЗМІ для опису вибухів («хлопок»). Словесна гра між значенням «бавовна» як рослини й метафорою для вибуху стала підґрунтям для численних однослівних мемів, де «бавовна» ототожнюється з диверсіями на території РФ або тимчасово окупованих регіонів. Мемна лексема почала з'являтися в заголовках і фразах на кшталт: *«Доброго ранку, сьогоднішня бавовна вже трапилася»*, *«З Днем бавовни у Криму»*, *«Бавовноград»*, *«Сьогодні вона у Євпаторії»*. Графічне зображення квітки бавовни часто обігрується як візуальна метафора вибуху [43, с. 145].

Меми зазвичай не є сталими – вони змінюються, розгалужуються, породжують нові варіації. Так, на основі «бавовни» виникли жарти про куріння та вибухи: *«Горячі тури в Крим», «Сігаретов і Хімальборо», «Порушення протипожежних норм»*. Це свідчить про активний розвиток вторинних смислових моделей.

Іншою знаковою лексемою є *«паляниця»* – слово стало культурним маркером, який використовувався для виявлення російськомовних. Слово складне для вимови, що й обумовило його меметичний потенціал. У мережі з'явилися зображення й вислови на кшталт: *«Кропивницькі паляниці зі смаком полуниці», «Пароль – паляниця, відгук – маленьке телятко цямкало нісенітницю»*. Мем став своєрідним маркером «свого» й об'єктом мовної гри.» [25, с.124].

Меметизації піддалися також інші події. Кампанія фонду Сергія Притули зі збору коштів на супутник спричинила хвилю текстових мемів: *«Супутник здорової людини», «Додайте у резюме: досвід роботи в космічній галузі», «А той супутник бачить мого супутника в житті?»* [22, с. 96].

Окрему категорію складають меми, ініційовані публічними постатями. Наприклад, Віталій Чепинога створив низку жартівливих «поезій» на тему вступу України в НАТО: *«Сорочку НАТО вишило мені», «Садок вишневий коло НАТО», «Чорнобровців насіяло НАТО»*. У відповідь користувачі генерували варіанти: *«Моє НАТО скраю – першим ворога зустрічаю», «Рідна НАТО моя», «Нравиця – не нравиця, НАТО наближається»* [42, с. 27].

Таким чином, меми набувають різних форм, активно реагують на суспільно-політичні події й створюють нові культурні сенси у динамічному цифровому середовищі.

Висновки до розділу 1

Сучасне наукове осмислення інтернет-мемів демонструє, що вони вже давно перестали бути лише жартами чи проявами масової культури. Від первісного розуміння мему як одиниці культурного відтворення, дослідники поступово перейшли до глибшого аналізу його ролі у соціальній комунікації. Українські вчені, серед яких О. І. Чернікова, О. І. Дзюбіна та Т. А. Пода, розглядають мем як складне явище, яке можна досліджувати з різних ракурсів – мовознавчого, культурологічного, прагматичного. Це свідчить, що поняття інтернет-мему охоплює широкий спектр міждисциплінарних досліджень і пов'язане з вивченням цифрових практик і комунікативних змін у суспільстві.

Хоча термін «мем» виник у контексті культурної спадковості та наслідування, сьогодні його значення значно розширилося. Меми набули форми універсальних засобів цифрової комунікації, які можуть бути текстовими, графічними, звуковими або комбінованими. За способом виникнення їх поділяють на створені навмисне, привласнені з інших джерел або спонтанно сформовані. Їхня структура, спосіб поширення та вплив на аудиторію варіюються, проте всі вони пристосовані до динамічного медіапростору й постійно змінюються відповідно до соціального контексту.

Інтернет-меми перетворилися на важливий інструмент масової комунікації, що здатен передавати ідеї, настрої та оцінки за лічені секунди. Вони не лише викликають емоції, а й формують наративи, підсилюють спільну ідентичність, слугують способом висловлення протесту або солідарності. У період війни особливо активно з'являються меми, які висвітлюють політичні події, сатирично осмислюють дійсність, підтримують бойовий дух і створюють символічне поле колективного спротиву. Отже, меми – це більше, ніж розвага: це інструмент впливу, осмислення та мобілізації в епоху цифрових технологій.

РОЗДІЛ 2

ІНТЕРНЕТ-МЕМИ ПІСЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ»1991-2024 РОКІВ

2.1. Інтернет-меми українського походження в культуротворчій практиці сучасного суспільства

Українські інтернет-меми виникають і функціонують у контексті стрімкої цифровізації культури, коли користувачі мають змогу не лише споживати, а й активно продукувати зміст. Цей процес виявляється надзвичайно динамічним – короткий цикл життя мему вимагає оперативного осмислення і фіксації нових зразків [49; 54; 59]. У дослідженні О. Оленіної та Ю. Пічугіної наведено першу спробу систематизувати українську мемну культуру як постфольклорне явище, що включає в себе національні персонажі, шаблони, символи, часто з локальним або політичним контекстом [30, с. 77–81].

Однією з ключових рис українських інтернет-мемів є їхня багатофункціональність: вони здатні не лише розважати, а й виконувати критичну, ідеологічну чи навіть дидактичну функцію [31]. Як зазначає Ж. Денисюк, меми виступають своєрідним каналом постфольклорної комунікації, що передає важливі соціальні, політичні й культурні меседжі в максимально стислій, але емоційно насиченій формі [7, с. 32–33]. Здатність мемів перетворювати буденні або драматичні ситуації на об'єкт іронії чи сатири свідчить про їхню потужну соціокультурну функцію – переосмислення реальності через гумор.

Українські меми часто черпають натхнення з актуального політичного дискурсу, перетворюючи публічні фігури на об'єкти комічного переосмислення [9]. Один із найвідоміших прикладів такого явища – меми на основі висловлювань Віталія Кличка, які набули популярності завдяки своїй абсурдності, стилістичній незграбності та мовним помилкам. Його фрази на кшталт *«А сьогодні в завтрашній день не всі можуть дивитися. Точніше,*

дивитися можуть не тільки всі, мало хто може це робити» стали справжніми афоризмами інтернет-культури, викликаючи водночас і сміх, і подив. Такі меми не лише розважають, а й відображають особливості українського політичного дискурсу, де лідери мимоволі стають джерелом народної творчості та інструментом критики влади.

Іншим яскравим прикладом мему українського походження, що здобув міжнародну популярність, є «Crazy Ukrainian Kid» [14], див. Додаток Б.

У його основі – кадр із українського телешоу «Кохана, ми вбиваємо дітей» (канал СТБ), де зображено підлітка Сашка Фокіна в стані емоційного зриву під час суперечки з психологом і батьками через його залежність від комп'ютерних ігор. Відео, вирване з контексту, швидко стало вірусним: поєднання агресивного жестикулювання, крику й емоційної нестабільності викликало хвилю пародій. У соцмережах мем набув підпису: «*When your mom says: 'No more computer games!'*». Зображення: стоп-кадр із Сашком, що тримається за голову або кричить, обрамлений дотепними англомовними підписами [30, с. 79].

Серед українських інтернет-мемів, що вийшли за межі звичайного жартівливого контенту й стали впізнаваними культурними феноменами, окреме місце посідає персонаж на ім'я Гусь [21]. Цей візуальний образ був створений ілюстраторкою Надією (Наталею) Кушнір у 2016 році як реакція на суспільні настрої й щоденну реальність пересічного українця. Гусь дуже швидко став улюбленцем соцмереж, символом своєрідного «народного голосу» – з іронією, простотою, місцями агресивністю, але завжди із самоіронією. Він набув величезної популярності серед користувачів Facebook та Instagram, а згодом його образ почали активно використовувати в мережових комунікаціях, рекламі, мерчі та навіть у соціальних кампаніях [30, с. 80].

На перший погляд – це звичайний білий гусак, намальований у доволі простому, навіть наївному стилі. Але саме ця стилістична невибагливість і стала джерелом шарму персонажа. Вона створює враження наближеності до глядача, зниження офіційного або «елітного» бар'єра між текстом і аудиторією. Гусь висловлюється суржилом – тобто змішаною мовою, що поєднує українську,

російську, англійську лексику, з додаванням жаргону та елементів сленгу. Приклади таких висловлювань: *«Я куди не поїду – всюди зі мною їде мій свірлящий стіни сасед»*; *«Опше ніштяк»*; *«Прівет, як діла?»*; *«Сложно – але стараємось»*.

Значного культурного значення набули й освітні ініціативи, зокрема паблік «Файні меми про українську літературу», де використання класичних текстів відбувається в гумористичному ключі. Таким чином, формується новий підхід до популяризації літератури через візуальну комунікацію, яка дозволяє сучасним користувачам актуалізувати культурну спадщину у межах цифрової культури.

Іншою важливою групою є локальні тематичні спільноти, зокрема «Типовий Київ», «Типовий Харків», «Типова Одеса» та ін. У них меми виконують функцію культурного маркера локальної ідентичності, репрезентуючи міське середовище через характерні ситуації, жарти, лінгвістичні особливості. Такі меми, хоч і можуть мати універсальні риси, базуються на глибокій прив'язаності до конкретного культурного середовища.

Дослідники Елад Севег, Асаф Ніссенбаум, Натан Столеро, Лімор Шифман підкреслюють, що ефективність мему як комунікативного явища залежить від його здатності викликати емоційну реакцію і формувати колективну ідентичність [70, с. 418]. У випадку українських мемів ця функція посилюється національною складовою – контент, що створюється, відображає мову, менталітет, соціально-політичну ситуацію, часто опираючись на гумор як механізм культурної терапії.

Інтернет-меми українського походження, таким чином, трансформуються із розважального засобу в потужний канал символічної репрезентації суспільних процесів. Вони слугують інструментом осмислення травматичних подій (наприклад, війни, корупції, кризи), легітимізуючи певні соціальні позиції і водночас сприяючи культурній згуртованості спільноти.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що українські інтернет-меми виступають не лише артефактами цифрової культури, а й активними агентами

культуротворення. Їхній аналіз дозволяє простежити, як у трансформованому вигляді відбувається репрезентація національної ідентичності, переосмислення історичних та соціальних процесів і формування нових форм культурного самовираження в умовах мережевого суспільства.

2.2. Хроніка війни у мемах

Соціальні мережі, як і меми, стали однією з форм культурної відповіді на повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Із початку 2022 року меми не обмежувалися розважальним змістом, а почали функціонувати як засіб підтримки, мобілізації, критики й навіть як інструмент інформаційної боротьби. Вони фіксують суспільні настрої, відображають форми спротиву, допомагають виразити емоції, іронію та сарказм [26; 40].

Меми стали засобом поширення культурно значущих висловів і образів, що з'явилися вже в перші дні вторгнення. Серед них – пісня «Ой у лузі червона калина», вислів «Доброго вечора, ми з України», а також фраза «Рускій воєнний корабль...» [27, с. 151–152]. Вони відразу набули широкого розголосу й перетворилися на символи опору. Одним із яскравих прикладів музичного спротиву є акапельне виконання «Ой у лузі червона калина» Андрієм Хливнюком 27 лютого 2022 року на Софійській площі в Києві, що швидко стало вірусним, породивши колажі, ремікси й плакати з рядками пісні та зображенням Хливнюка у формі [24; 41; 45]. Подібну силу впливу мала «Хай буде весна» Макса Барських – композиція, що ознаменувала перехід до україномовної творчості й стала мемом завдяки цитуванню кліпу у форматі постерів [5]. Візуальні образи з цієї пісні символізували відродження, єдність і надію. У цьому ж ряду – пісня «Фортеця Бахмут», що трансформувалась у фронтове гасло («Тримаймо стрій!») і активно циркулює в соцмережах [17]. Такі твори стали частиною естетики спротиву. До цього культурного шару долучаються і нові гімни війни: «Чути гімн» від SKOFKA, який відображає незламність і силу нації, та «Додому» (KALUSH feat Skofka), що символізує втрати, боротьбу та

надію на повернення – обидві пісні активно меметизуються і транслюють емоційний код війни.

Вислів «Рускій воєнний корабль, іди на ...», сказаний прикордонником Романом Грибовим 24 лютого 2022 року на острові Зміїний, швидко став мемом і символом спротиву, породивши численні візуальні репліки, стікери й популярну поштову марку, яку миттєво розкупили [3]. Після потоплення крейсера «Москва» 14 квітня 2022 року з'явилася друга марка – «Русській воєнний корабль... ВСЬО!», що фіксувала цей епізод як символ перемоги [1]. У 2024 році серію продовжила третя марка «Русській воєнний флот – до дна!», на якій зображено знищені російські кораблі, включаючи «Саратов», «Мінськ», «Цезар Куніков», «Ростов-на-Дону» та інші [35]. Усі три марки стали знаковими меметичними артефактами, що засвідчують як героїку, так і медіапотенціал фрази, яка стала частиною колективної пам'яті українців [72], див. Додаток В.

Мем «Пес Патрон» став одним із найвідоміших символів воєнного часу в Україні, втілюючи любов до тварин, героїзм і національну гідність. Справжній джек-рассел-тер'єр, який працював із саперами ДСНС у Чернігові, Патрон допомагав виявляти вибухівку, а його ім'я стало влучною грою слів [3]. З весни 2022 року образ пса в бронежилеті із нашивкою «ДСНС» масово поширювався в соцмережах [12, с. 116–117]. Віральність і зворушливість персонажа породили безліч фан-арту, стікерів, гіфок, 3D-фігурок і мемів, де Патрона зображали у стилі супергероїв, аніме та коміксів, див. Додаток Г.

З точки зору психології, мем є елементом, що впливає на емоційне сприйняття й реакції. О. Зінченко зазначає, що меми знижують рівень напруги та виконують роль психологічного захисту [15]. Під час війни це дозволяє сприймати події з меншим рівнем тривоги, що полегшує адаптацію до складної дійсності.

У 2022–2025 роках тематичний спектр мемів охоплює такі теми: армія, зброя, волонтерство, участь тварин на фронті, допомога цивільним, громадянська активність, міжнародна підтримка, ставлення до зрадників і корупції. Наприклад, мем «цигани вкрали танк» має елемент анекдотичності,

але також відображає народну дотепність і здатність знаходити іронію в надзвичайних обставинах [12].

Меми, що стосуються міжнародних організацій, передають недовіру до інституцій. Зокрема, іронічні картинки на тему «глибоке занепокоєння» щодо реакції ООН чи «Червоний Хрест шукає гуманітарку» – це прояв критики бездіяльності або пасивності [39].

Військові меми в Україні зазнали значної трансформації з 2014 по 2025 рік, відображаючи зміну суспільних настроїв та реакцію на події війни. Так, в 2014–2019 роках українські військові меми набули чітко патріотичного характеру, слугуючи реакцією на окупацію Криму та війну на Донбасі, а також засобом мобілізації громадської підтримки. У соцмережах поширювалися зображення захисників у героїчному образі – від добровольців до постатей, як-от Савченко чи Залужний – зі слоганами типу «Герої не вмирають» чи «Слава Україні!». Ці меми піднімали бойовий дух, формували національну ідентичність і створювали чітке протиставлення між «нашими» захисниками та ворогом як уособленням загрози й агресії.

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році меми стали ще більш популярними. Вони використовувалися для підняття морального духу та висміювання ворога. Меми також включали гумористичні зображення, що висміювали російську армію та її провали, див. Додаток Д.

Ще один помітний візуальний сюжет – карикатура на російського солдата, що тікає з поля бою, і підпис *«Тікати – це не стратегія, а традиція»*. Такі меми не лише висміювали ворога, але й закладали в публічну свідомість уявлення про його слабкість і некомпетентність, що мало терапевтичний ефект для аудиторії в умовах щоденної небезпеки [34]. Мем став одночасно і зброєю, і засобом жалоби, і каналом соціального висловлювання.

У 2023–2025 роках в Україні спостерігається зміна тональності військових мемів: від піднесено-патріотичних наративів перших років війни вони поступово трансформуються у форму критичного осмислення внутрішніх реалій [11; 20; 33]. У центрі уваги – настрої, що виникають на тлі соціальної

втоми, невизначеності та зростаючого розчарування, зумовленого, зокрема, проблемами мобілізації, непрозорими діями військових структур, байдужим ставленням до поранених і недостатньою підтримкою ветеранів [38].

Таким чином, військові меми слугують своєрідною хронікою війни, фіксуючи ключові події, емоції та суспільні настрої через поєднання іронії, культури спротиву та колективної пам'яті.

2.3. Широкий спектр використання мемів: від реклами до освіти

У сучасному цифровому середовищі меми посідають особливе місце як засіб комунікації, розваги, вираження емоцій і навіть інструмент навчання. Вони стали частиною культурного ландшафту завдяки своїй здатності швидко поширюватися, викликати емоційну реакцію та залишатися у пам'яті. Мем як одиниця культурної інформації транслюється через текст, зображення або відео, викликаючи миттєву ідентифікацію, реакцію та, часто, копіювання [69, с. 14].

У маркетинговій сфері меми стали ефективним інструментом для залучення аудиторії. Вони сприяють формуванню впізнаваності бренду, особливо серед молодіжної аудиторії, яка є найбільш активною у соціальних мережах. Дослідження показують, що корпоративні акаунти можуть використовувати меми для підвищення залученості користувачів до контенту бренду, при цьому меми можуть бути як створеними користувачами, так і спонсорованими компаніями [56; 61]. Зокрема, використання вже впізнаваних шаблонів мемів дозволяє бренду «вписатися» у цифрову культуру аудиторії, зберігаючи водночас свою ідентичність [50].

У сфері політики меми виконують функцію швидкого і дотепного реагування на події. Вони можуть не лише формувати політичну позицію, а й мобілізувати громадськість, поширюючи меседжі, що апелюють до емоцій. Мемна комунікація, що базується на іронії, гіперболі та сатири, використовується як опір офіційному дискурсу [60; 65]. Мемна форма подачі

дозволяє критично осмислити політичні події у легкій і доступній формі, часто викликаючи ефект «інфовибуху» в мережі.

В освітньому середовищі меми застосовуються для підвищення зацікавленості студентів та візуалізації складних понять. Використання мемів як педагогічного інструменту сприяє формуванню критичного мислення, оскільки учні аналізують зміст і контекст гумору, залучаючи міждисциплінарні знання [64]. У контексті лінгвістичної освіти меми забезпечують гнучкість вираження та адаптацію граматичних і лексичних конструкцій, що дозволяє краще засвоїти іноземну мову [50].

У соціокультурній площині меми виступають як форма колективного переживання та підтримки. В періоди соціальних потрясінь або пандемії, меми можуть бути механізмом адаптації, що дозволяє висміювати страхи або візуалізувати спільний досвід [57]. Вони слугують своєрідною емоційною розрядкою, яка допомагає суспільству адаптуватися до стресових ситуацій. Водночас меми зберігають та транслюють культурні архетипи, ритуали та колективну пам'ять [62].

Крім того, меми активно досліджуються у галузях когнітивних наук і поведінкової психології як елементи, що здатні впливати на поведінку споживача та формувати нові соціальні норми. Їхнє копіювання, адаптація та варіативність дозволяють простежити, як формуються тренди та соціальні уявлення [63; 73].

Меми відіграють важливу роль у цифровому мистецтві та NFT-культурі, де постають як унікальні об'єкти, що поєднують мистецтво, технології та меметичний зміст [51].

Таким чином, меми у сучасному суспільстві відіграють багатофункціональну роль – від інструменту комунікації, навчання й маркетингу до засобу культурної адаптації, політичного висловлювання та мистецького самовираження.

Висновки до розділу 2

Українські інтернет-меми, що з'явилися після 1991 року, стали унікальним проявом культурної самоідентифікації. Вони не лише відображають суспільні події та настрої, а й створюють нові форми комунікації, де гумор і самоіронія мають терапевтичний та об'єднавчий ефект. Мем як медіаформат задає нову модель культуротворення, в якій користувачі є одночасно творцями й споживачами. Такі меми адаптують національні символи до цифрового простору й формують самобутню традицію, тісно пов'язану з колективною пам'яттю.

На основі проведеного аналізу можна виділити такі типи українських інтернет-мемів як історичних джерел. Передусім вирізняються *меми-події*, що фіксують конкретні історичні або соціально значущі епізоди, наприклад, «Рускій воєнний корабль...» чи меми про визволення українських міст. До окремої групи належать *меми-персонажі*, які акумулюють риси народної іронії та колективної пам'яті (Кличко-меми, Пес Патрон). Виокремлюються також *меми-символи спротиву*, що формують естетику національної незламності (як-от «Ой у лузі червона калина», «Доброго вечора, ми з України»). Значне місце посідають *меми-критика*, спрямовані на висміювання владних структур, військового командування або міжнародних організацій, виконуючи функцію громадянського контролю. Нарешті, виділяються *меми-культурні інтегратори*, серед яких образ «Гуся» та *освітні меми*, що поєднують гумор з популяризацією української мови, літератури й культури у візуальній формі.

Воєнні меми з 2014 року стали виразною формою суспільної реакції, а з 2022 року – потужним інструментом спротиву. Вони виконують функції документування, емоційної підтримки та окреслення меж між «своїм» і «ворогом». Мемна хроніка війни – це архів у візуально-текстовій формі, що фіксує події й переосмислює їх через сміх, біль і іронію. Такі меми сприяють емоційній стійкості, підтримці бойового духу та формують колективне бачення подій.

Меми дедалі активніше використовуються в рекламі, політиці та освіті, стаючи важливим інструментом комунікації. Їхня простота, дотепність і швидкість поширення дозволяють ефективно передавати інформацію й залучати аудиторію. У цифровому середовищі меми поєднують текст, візуальні коди та емоційне посилення, що робить їх гнучкими засобами передачі знань, цінностей і реакцій на соціальні виклики. Вони формують нові підходи до взаємодії в різних сферах суспільства.

РОЗДІЛ 3 ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ СТАРШОКЛАСНИКАМИ (ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРНЕТ-МЕМУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ СТАРШОКЛАСНИКАМИ)

3.1. Аналіз застосування інтернет-мемів у навчанні новітньої історії України

Використання інтернет-мемів як освітнього інструменту стає все більш актуальним у контексті цифровізації навчального процесу та зростання ролі візуальної культури. Особливо перспективним є впровадження мемів у викладання новітньої історії України, адже такий підхід дозволяє не лише активізувати інтерес учнів, а й розвивати їхнє критичне мислення, уважність і здатність до інтерпретації історичних фактів.

Інтернет-мем визначається як «будь-яка дотепна коротка інформація (фраза, зображення, звукоряд, відео) іронічного характеру, яка відтворює певне ставлення до якихось подій чи обставин, та поширюється в інтернеті» [29]. Мем як феномен культури виконує низку функцій – репрезентативну, комунікативну та креативну. Відтак, у навчанні історії він здатен не лише візуалізувати навчальний матеріал, а й спровокувати емоційне осмислення подій.

Однією з ключових переваг мемів є їхня здатність викликати позитивні емоції. Як зазначається у статті «6 причин використати меми на уроках історії», «сміх і позитивні емоції дозволяють дітям розслабитися та зарядитися енергією для сприйняття матеріалу» [47]. Ця емоційна залученість стимулює запам'ятовування і сприяє внутрішній мотивації до вивчення історії.

Друга суттєва функція мемів у навчальному процесі – підвищення інтересу до предмета. Історія, яка часто сприймається як сукупність дат і фактів, через влучні візуальні жарти стає «яскравою мандрівкою», що стимулює бажання дізнатися більше. Учень, зацікавившись мемом, самостійно шукає

інформацію, щоби його зрозуміти, що, у свою чергу, розвиває аналітичне мислення.

Також меми сприяють розвитку критичного мислення, оскільки «мем не варто сприймати буквально», його потрібно інтерпретувати як своєрідний «ребус» [47]. Таке завдання потребує добре розвинених когнітивних навичок – встановлення причинно-наслідкових зв'язків, розпізнавання алюзій та історичних паралелей, зіставлення подій.

Особливу цінність меми мають як засіб навчальної комунікації. Учні, обмінюючись дотепними зображеннями, не просто жартують – вони «стають ретрансляторами інформації» і «відчувають відповідальність за коректність її змісту» [47]. Така форма взаємодії підвищує згуртованість класу та створює довірливу атмосферу між учнями й учителем.

Варто зазначити, що створення мемів – це акт творчості, що вимагає не лише знання історичного матеріалу, а й емоційного інтелекту. «Щоб придумати дійсно влучний мем, замало лише знання фактів», важливо мати «фантазію, вміння передати через зображення значний обсяг інформації» [47].

З практичної точки зору, створення мемів можна організувати як індивідуальне чи групове завдання. Наприклад, учням пропонують «дібрати заголовок за темою вивчення таким чином, щоб утворився мем» або створити візуальний коментар до певного історичного факту [29]. Для цього існує низка зручних онлайн-ресурсів: Meme Generator, Meme Arsenal, Canva, а також платформи інтерактивного навчання, як-от Padlet і Jamboard, де можна створити «віртуальну стіну мемів».

Досвід учителів демонструє, що меми ефективно інтегруються в систему оцінювання. Наприклад, як підсумкове завдання після вивчення теми «Україна у роки незалежності», учні створюють мем, який стисло передає суть певного періоду – це дозволяє вчителю оцінити не лише знання фактів, а й здатність до осмислення й узагальнення. Також меми використовуються для підготовки до ЗНО – як візуальні нагадування про ключові події, дати чи персоналії.

Окрему увагу слід приділити міждисциплінарному потенціалу мемів. Вони можуть об'єднувати історію з літературою, географією, мистецтвом. Наприклад, створення мемів на основі історичних романів або візуальних карт – це приклад синтезу гуманітарних дисциплін, що формує в учнів цілісне уявлення про культурно-історичний контекст.

Не менш значущим є й соціокультурний аспект. Меми про новітню історію України відображають не лише навчальну інформацію, а й сучасну ідентичність. Наприклад, зображення пса Патрона, яке стало вірусним у 2022 році, несе у собі символіку спротиву, мужності й самоіронії – емоцій, які стали складовою української ментальності під час війни. Такі візуальні коди допомагають учням відчутти зв'язок із поколінням, яке переживає спільну історію.

Водночас не слід ідеалізувати цей інструмент – меми мають свої межі ефективності. Існує ризик поверхового засвоєння матеріалу, зміщення акценту з аналізу на розвагу. Тому важливо чітко регламентувати місце й функцію мемів у структурі уроку, використовувати їх як допоміжний, а не основний засіб викладання.

Отже, використання інтернет-мемів у навчанні новітньої історії України є ефективною методикою, що поєднує емоційну залученість, візуалізацію, розвиток критичного мислення й комунікативних навичок. Мем, у цьому контексті, постає як сучасна дидактична одиниця, що забезпечує глибше осмислення історичного матеріалу та формує цілісне бачення минулого у свідомості школярів.

3.2. Моделювання уроків з використанням інтернет-мемів на тему «Зовнішня політика незалежної України»

Моделювання авторських уроків з теми «Зовнішня політика незалежної України» здійснено на основі навчальної програми «Історія: Україна і світ. 10–11 класи», де відповідну тему визначено в межах останнього, шостого

розділу «Україна в сучасному світі» [18, с. 55–61]. За базове навчальне джерело обрано підручник К. Кондратюк та В. Качмар, (2020). Новітня історія України (1945–2020 роки). Львів: ЛНУ імені Івана Франка [19 с. 165–179], в якому відповідна тематика охоплена в передостанньому розділі №13 «Зовнішня політика незалежної України». Спочатку було здійснено аналіз змісту навчальної програми та структури розділу підручника з метою узгодження ключових акцентів. Лише після цього, спираючись на вивчений матеріал, було створено чотири оригінальні моделі уроків, що передбачають поєднання традиційних форм навчання з використанням інтернет-мемів як візуально-комунікативного ресурсу.

Розділ 13 підручника «Новітня історія України (1945–2020 роки)» (автори Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар, Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020) має назву **«Зовнішня політика незалежної України»**. У цьому розділі висвітлюється становлення та еволюція зовнішньополітичного курсу України від моменту здобуття незалежності у 1991 році до кінця 2010-х років. Зміст розділу структуровано за трьома основними підтемами (підпараграфами):

13.1. «Вихід України на міжнародну арену». Підрозділ описує перші кроки України у зовнішній політиці в 1991–1996 роках. Після проголошення незалежності та референдуму 1 грудня 1991 року країну визнали десятки держав, а невдовзі вона приєдналася до ООН, ОБСЄ та інших організацій. У липні 1993 року Верховна Рада ухвалила «Основні напрямки зовнішньої політики», де окреслено національні інтереси та прагнення до інтеграції у світову спільноту. Конституція 1996 року закріпила ці принципи юридично. У тексті підкреслюється стратегія багатовекторності – спроба зберегти баланс між Сходом і Заходом для зменшення впливу Росії.

13.2. «Українсько-російські відносини. Російська окупація Криму і гібридна війна на Донбасі». Розглянуто українсько-російські відносини з 1990-х років до 2010-х, включно з суперечками щодо Криму, Чорноморського флоту й газовими конфліктами. Акцент зроблено на імперських прагненнях Росії, спробах впливу на суверенітет України та конфліктах щодо кордонів. У

підсумку описано агресію РФ у 2014 році: захоплення Криму, незаконний референдум і початок війни на Донбасі. Росія використала проросійські настрої для дестабілізації, що призвело до тривалого конфлікту та поставило під загрозу європейську безпеку.

13.3. «Західний вектор зовнішньої політики України». Підрозділ охоплює зближення України із Заходом, від відмови від ядерної зброї до співпраці з ЄС і НАТО. Угода з ЄС та участь у програмі «Партнерство заради миру» (1994) стали основою співпраці. У 1997 р. підписано Хартію з НАТО, а у 2008 р. зроблено спробу отримати План дій щодо членства. При Януковичі курс було змінено, однак після агресії РФ у 2014 р. Україна повернулася до євроатлантичної інтеграції. Описано підписання Угоди про асоціацію з ЄС, її імплементацію та безвізовий режим 2017 р. Завершується підрозділ тезою, що Україна стала визнаним міжнародним гравцем.

Форми подання матеріалу. Матеріал розділу подано в хронологічно-тематичному порядку, з акцентом на аналізі політичних рішень та міжнародних договорів. Текст має характер академічного викладу: автори пояснюють події і процеси, наводять факти та дати, цитують ключові документи (наприклад, принципи з Договору про дружбу 1997 р. чи положення Угоди про асоціацію). Розділ не містить ілюстрацій чи неформальних елементів – **меми у підручнику відсутні**. Натомість після кожного розділу пропонуються традиційні **питання та завдання для самоконтролю**, що спонукають учнів повторити і осмислити матеріал. Зокрема, до теми зовнішньої політики у підручнику подано завдання виділити етапи становлення зовнішньополітичної концепції, проаналізувати суперечності у відносинах з Росією (1991–2013), оцінити реакцію світової спільноти на анексію Криму та агресію на Донбасі, простежити процес євроатлантичної інтеграції та з'ясувати суть Угоди про асоціацію з ЄС. Такі завдання спрямовані на розвиток в учнів вмінь аналізувати міжнародні події, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та працювати з поняттями та термінами. Підручник також містить список рекомендованої літератури для поглиблення знань з теми, зокрема праці українських дипломатів

і аналітиків. Отже, розділ 13 дає цілісне уявлення про зовнішню політику незалежної України, охоплюючи ключові напрямки – відносини з Росією, інтеграцію із Заходом, участь у міжнародних організаціях – і подає матеріал у доступній для учнів формі (структуровані підтеми, підсумкові запитання). Він закладає основу, на якій Вчитель може будувати уроки, доповнюючи інформацію інтерактивними методами.

Нижче представлено розробку чотирьох уроків для 11 класу за темою «Зовнішня політика України», що відповідають змісту цього розділу і включають сучасні методичні прийоми, зокрема використання мемів, для активізації навчання.

УРОК 1: ВИХІД УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНУ АРЕНУ (1991–1996)

Мета уроку:

- **Навчальна:** сформувати в учнів уявлення про початок зовнішньополітичної діяльності незалежної України в 1991–1996 роках; висвітлити обставини міжнародного визнання незалежності України, вступ до ООН та інших організацій, основні положення «Основних напрямків зовнішньої політики» (1993) та значення ухвалення Конституції 1996 р. для закріплення зовнішньополітичного курсу; розглянути рішення України відмовитися від ядерної зброї та отримання гарантій безпеки (Будапештський меморандум 1994).
- **Розвивальна:** розвивати вміння аналізувати історичні документи і тексти (Акт проголошення незалежності, витяги з документів зовнішньої політики), встановлювати хронологічну послідовність подій, критично осмислювати причини та наслідки зовнішньополітичних рішень; вдосконалювати навички роботи з підручником та картами (політичною картою світу для позначення держав, що першими визнали Україну).
- **Виховна:** виховувати почуття гордості за державу, яка здобула міжнародне визнання; формувати усвідомлення цінності мирної дипломатії та дотримання міжнародного права; сприяти патріотичному вихованню через усвідомлення ролі України як рівноправного члена світового співтовариства.

ХІД УРОКУ

Вступ. Вчитель оголошує тему уроку та її актуальність, наголошує, що на початку 1990-х років Україна вперше за сучасної історії виходить на міжнародну арену як самостійний гравець. Для мотивації навчальної діяльності демонструється історичний мем, див. Додаток Е.

Кумедне зображення, на якому показано два кадри – перший ілюструє момент, коли хтось пошепки каже на вухо фразу «1991 рік: Україна вступає до ООН», а другий кадр зображує реакцію у вигляді мурашок на шкірі з підписом «як незалежна країна». Цей мем викликає емоційний відгук та формує усвідомлення історичної вагомості події – вступу України до ООН як суверенної держави. Він використовується для того, щоб актуалізувати увагу учнів перед вивченням теми про інтеграцію України у міжнародне співтовариство

Учні обговорюють, **яку ситуацію відображає мем** (Україна проголосила незалежність і приєднується до світового співтовариства) та чому ця подія є визначною. Такий початок уроку допомагає зацікавити учнів, викликає посмішку і підводить до теми міжнародного визнання України.

Актуалізація знань. Вчитель проводить коротке опитування, щоб пригадати передумови виходу України на міжнародну арену:

- *Якими були результати референдуму 1 грудня 1991 року?* (Учні відповідають, що понад 90% підтримали незалежність).
- *Що вже відомо про статус Української РСР у міжнародних організаціях до 1991 р.?* (Очікувана відповідь: УРСР була співзасновницею ООН у 1945 р., хоч фактично зовнішню політику здійснював СРСР).
- *Які першочергові завдання стояли перед новою державою після проголошення незалежності?* (Визнання її іншими країнами,

встановлення дипломатичних відносин, формування власного зовнішньополітичного відомства).

Учні відповідають на питання, актуалізуючи знання з курсу всесвітньої історії та попередніх тем. Для переходу до нового матеріалу демонструється невелика інфографіка або карта: мапа світу з датами визнання України різними країнами у 1991–1992 рр.

Учні називають декілька країн, які першими визнали Україну (Польща, Канада, Угорщина тощо), і визначають на карті їхнє розташування. Це забезпечує міжпредметний зв'язок з географією і готує до вивчення нового матеріалу.

Пояснення нового матеріалу. Вчитель логічно і послідовно викладає основний зміст теми, залучаючи учнів до обговорення ключових моментів:

- **Міжнародне визнання та встановлення дипломатичних відносин (1991–1992).** Вчитель розповідає, як після проголошення незалежності Україну в короткий термін визнали десятки держав. Учні разом з учителем звертаються до підручника: читають вголос уривок параграфа 13.1 про хвилю визнання України у грудні 1991 року. Далі Вчитель питає: *Чому, на вашу думку, стільки країн швидко визнали незалежність України?* Учні висловлюють ідеї (розпад СРСР, прагнення підтримати демократичні зміни, мирний характер здобуття незалежності). Вчитель доповнює, що міжнародна спільнота була зацікавлена в стабільності в регіоні, а Україна задекларувала відданість мирному співіснуванню. Згадується про вступ України до ООН як повноправного члена (вересень 1992) та відкриття перших посольств.

- **Формування засад зовнішньої політики.** Учні дізнаються про створення Міністерства закордонних справ України та перші кроки у виробленні зовнішньополітичної стратегії. Вчитель пояснює значення документу «**Основні напрямки зовнішньої політики України**» (липень 1993) – зокрема, що в ньому закріплено пріоритети: розвиток рівноправних відносин з усіма країнами, інтеграція у світове співтовариство, принцип невтручання у внутрішні справи тощо. Для роботи з підручником: учні опрацьовують текст

підручника (параграф 13.1) у частині, де йдеться про цей документ, та виписують три головні зовнішньополітичні пріоритети України, названі в ньому. Наприклад, учні знайдуть в тексті, що найважливішим завданням оголошено вступ України до світового співтовариства (тобто міжнародних структур). Після самостійного читання кілька учнів зачитують свої записи, клас обговорює, чому для нової держави були важливі саме такі пріоритети.

- **Багатовекторність та перші міжнародні угоди.** Вчитель вводить поняття «багатовекторна зовнішня політика» пояснюючи, що президент Л. Кравчук, а згодом Л. Кучма намагалися одночасно розвивати відносини і з Заходом, і з Росією та сусідніми країнами. Це робилося, щоб зберегти баланс і не допустити конфліктів. Учні наводять приклади такого балансу (наприклад, співпраця з Європою – вступ до Ради Європи в 1995 р., і одночасно підписання угод з Росією). Зокрема, Вчитель коротко згадує **тристоронні переговори США–Україна–Росія щодо ядерної зброї**. Пояснюється, що Україна успадкувала третій за величиною ядерний арсенал, але в обмін на гарантії безпеки погодилася від нього відмовитися. Вчитель показує слайд зі світлиною підписання Будапештського меморандуму (грудень 1994 р.), називає його основні пункти: гарантії територіальної цілісності та суверенітету України з боку ядерних держав (США, Великої Британії, Росії). Учні ставлять запитання, уточнюють значення терміну «меморандум» і чи мав він обов’язкову силу. Вчитель пояснює, що це політична угода, яка, як згодом виявилось, не вберегла Україну від порушення її умов Росією у 2014 році – цей факт буде детальніше розглянуто на наступних уроках.

- **Ухвалення Конституції 1996 року.** Вчитель нагадує, що прийняття нової Конституції було важливим не лише внутрішньополітичним, а й зовнішньополітичним кроком. Учні отримують завдання: знайти у тексті Конституції (або у витягу, наведеному в підручнику) статтю, де йдеться про основні напрямки зовнішньої політики України. Наприклад, учні можуть знайти положення, що Україна дотримується принципів рівноправності, міжнародного права, мирного співробітництва. Один з учнів зачитує відповідну статтю, після

чого обговорюємо: *Чому важливо було закріпити зовнішньополітичний курс саме в Конституції?* (можливі відповіді: для спадкоємності курсу, для міжнародної спільноти це сигнал надійності, для внутрішньої політики – зобов’язання керівництва дотримуватися обраних принципів).

Під час пояснення нового матеріалу вчитель використовує **презентацію** з опорними датами і поняттями: 1991 – незалежність, 1992 – ООН, 1993 – «Основні напрямки...», 1994 – відмова від ядерної зброї, 1995 – Рада Європи, 1996 – Конституція. На слайдах є також кілька **мемів як ілюстрації**. Наприклад, сучасний інтернет-мем у форматі «Очікування/Реальність»: на першій картинці зображений кумедний персонаж – білий пухнастий кіт із здивованим виразом обличчя й підписом «Коли віддав ядерну зброю Росії, Великій Британії та США», що символізує сподівання України на міжнародні гарантії безпеки згідно з Будапештським меморандумом. На другій – той самий кіт у жесті розпачу з підписом «Росія нападає на тебе, а США з Великою Британією виражають стурбованість», що передає гірку іронію та розчарування внаслідок порушення обіцяних гарантій. Мем влучно демонструє зміну зовнішньополітичної ситуації та може бути використаний як наочний і емоційно забарвлений супровід до обговорення теми «Без’ядерний статус України і міжнародні гарантії безпеки», див. Додаток З.

Цей мем вчитель обговорює з учнями, щоб підвести до думки: рішення про ядерне роззброєння було вимушеним кроком молодій державі, яка прагнула економічної допомоги і міжнародного визнання, хоча воно й мало свої плюси і мінуси. Ще один мем із соцмереж використовується для пожвавлення матеріалу про зовнішньополітичний вибір України, див. Додаток И.

Зображення персонажа, який стоїть перед роздоріжжям із двома напрямками – «Орієнтація на Захід» і «Орієнтація на Схід», а внизу підписано «Україна». Візуально шлях на Захід зображено світлим і привабливим, тоді як напрям на Схід – похмурим і загрозливим. Учні сміються та пояснюють, що цей мем ілюструє складність ухвалення зовнішньополітичного рішення, коли країна мусить обирати між двома впливовими центрами. Така форма подання

допомагає краще засвоїти поняття багатовекторності, конфлікту інтересів і геополітичної дилеми, що стояла перед Україною впродовж тривалого часу.

Застосування знань. На цьому етапі учні виконують практичні завдання, щоб закріпити вивчене:

- **Робота з підручником у групах.** Клас об'єднується у три групи. Кожна група отримує завдання підготувати коротке повідомлення за матеріалом підручника:

1. **Група 1:** Перші країни, що визнали незалежність України, та встановлення дипломатичних відносин (1991–1992). Учні знаходять у тексті підручника перелік країн, які першими налагодили зв'язки з Україною, виписують 5 прикладів і дат (Польща – 2 грудня 1991, Канада – 2 грудня 1991, тощо). Потім група представляє результати, зазначаючи, що до кінця 1991 року Україну визнали 68 держав.

2. **Група 2:** Основні положення документа 1993 року «Основні напрямки зовнішньої політики України». Учні опрацьовують відповідний абзац підручника та складають міні-список: 3–4 ключові принципи (наприклад, пріоритет національних інтересів, без'ядерний статус, рівноправна співпраця з усіма, курс на європейську інтеграцію). За потреби, Вчитель допомагає знайти необхідний фрагмент у тексті. Представник групи озвучує висновки, інші доповнюють.

3. **Група 3:** Відмова від ядерної зброї та міжнародні гарантії безпеки (1994–1996). Учні використовують підручник і додатково коротку довідку від вчителя про Будапештський меморандум. Вони відповідають на питання: які країни надали гарантії Україні і в чому вони полягали. Група доповідає: у 1994 р. США, Велика Британія та Росія запевнили Україну поважати її незалежність та кордони, Україна ж приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї і до 1996 р. вивезла всі боєголовки до Росії.

Після презентацій груп вчитель ставить уточнювальні запитання, заохочуючи інших учнів долучитися: *Чи виправдалися сподівання України щодо гарантій?* (учні можуть коротко висловити думку, що ні, адже у 2014 р. одну з

країн-гарантів порушила меморандум). Вчитель підсумовує, що на той час це був все ж важливий крок для здобуття довіри світу.

- **Аналіз документа.** Індивідуальне завдання: роздати кожному учню невеликий друкований фрагмент **виступу представника України в ООН у 1992 році** або цитату з промови першого Міністра закордонних справ Анатолія Зленка про зовнішню політику. Учні прочитують документ і відповідають письмово на питання: *Які пріоритети України на міжнародній арені видно з цього уривка?* Декілька учнів зачитують свої відповіді, обґрунтовуючи їх цитатами. Це завдання сприяє розвитку критичного мислення і роботи з джерелами.

- **Міні-тест (формувальне оцінювання).** Для швидкої перевірки засвоєння матеріалу Вчитель проводить короткий усний тест з кількох запитань або використовує інтерактивний онлайн-тест. Приклади запитань: *«В якому році Україна стала членом Ради Європи?»* (1995), *«Який документ визначав зовнішню політику України у 1993 р.»* « (Основні напрямки зовнішньої політики), *«Назвіть дві країни, які першими визнали незалежність України»*. Учні відповідають, отримуючи бали або усну позитивну оцінку. Окремо один із тестових пунктів можна подати у форматі мем-запитання: демонструється простий мем (наприклад, зображення глобуса і прапора України з питанням: *«Хто я? Де моє місце у світі? – ...?»* «), а учні мають обрати правильне доповнення зі списку («суверенна держава, член ООН з 1992 р.»). Такий прийом робить перевірку знань менш стресовою та цікавішою.»

- **Узагальнення та рефлексія.** Вчитель разом з учнями підбиває підсумки. Бесіда: *Чому перші роки незалежності були критично важливими для визначення місця України в світі?* Учні називають ключові пункти: міжнародне визнання закріпило незалежність де-факто, Україна приєдналася до глобальних інституцій, задекларувала свої миролюбні наміри (відмова від ядерної зброї) і встановила основні принципи зовнішньої політики. Вчитель доповнює, наголошує на успішності України у здобутті поваги світової спільноти. Для закріплення позитивного враження демонструється **невеликий мем сучасного**

походження: зображення паспорта громадянина України, який вписує своє ім'я на глобус (символізуючи входження України до світової сім'ї). Учні усміхаються і розуміють його суть. Після цього учням пропонується висловитися: *що нового вони дізналися та чому досвід 1991–1996 років є важливим уроком для сьогодення*. Декілька учнів діляться думками (наприклад, що дипломатія і дотримання міжнародних домовленостей мають велике значення).

Домашнє завдання. Опрацювати відповідний параграф підручника (розділ 13.1) повністю, відповісти на запитання в кінці підрозділу (наприклад, *«Чому зовнішню політику України першого десятиліття називають багатовекторною?»* – написати коротке пояснення).

УРОК 2: УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ: ВІД ПАРТНЕРСТВА ДО АГРЕСІЇ

Мета уроку:

- **Навчальна:** розкрити еволюцію відносин між Україною та Російською Федерацією з 1991 по сьогодення, показати перехід від умовного партнерства у 1990-х до відкритої агресії з боку РФ у 2014 році; висвітлити ключові події та угоди: переговори про поділ Чорноморського флоту, підписання Договору про дружбу 1997 р., газові конфлікти, територіальні суперечки (Тузла), а також причини, перебіг та наслідки анексії Криму та війни на Донбасі; пояснити порушення Росією міжнародного права і реакцію України та світу на агресію.
- **Розвивальна:** продовжити формування вмінь аналізувати причинно-наслідкові зв'язки (що призвело до погіршення відносин з РФ, як внутрішньо- та зовнішньополітичні чинники вплинули на це); розвивати критичне мислення через роботу з різними джерелами (текст підручника, фрагменти новин, карти бойових дій, приклади пропагандистських матеріалів); удосконалювати навички аргументованого висловлювання щодо складних суспільно-політичних питань.

- **Виховна:** виховувати в учнів патріотизм, усвідомлення цінності державного суверенітету та територіальної цілісності; формувати негативне ставлення до агресії та порушень прав людини, повагу до норм міжнародного права; сприяти медіаграмотності учнів – умінню відрізняти правду від пропаганди, особливо в контексті інформаційної війни, що супроводжує реальний військовий конфлікт.

ХІД УРОКУ

Вступ (мотивація). На початку уроку вчитель пропонує учням пригадати, що у 1990-ті роки Україна і Росія офіційно вважали одна одну партнерами – було підписано Договір про дружбу, співробітництво й партнерство. Вчитель демонструє мем з соцмереж під назвою «Підступний план Росії»:, див. Додаток К.

Мем виконаний у форматі реакційної ескалації емоцій, де на кожному наступному кадрі персонаж дедалі більше в захваті. На першому зображенні підпис: «Росія: Запропонувати Україні гарантії безпеки» – обличчя персонажа спокійне, зацікавлене. На другому – «Забрати всю ядерну зброю» – персонаж виглядає більш захоплено. На третьому – «Напасти на Крим» – обличчя стає шоковано-захопленим. На четвертому – «Заволодіти Кримом» – персонаж із червоним обличчям і сяючими очима, демонструє крайню ейфорію. Цей мем іронічно зображує хронологію подій, що сталися після підписання Будапештського меморандуму, акцентуючи увагу на суперечності між обіцянками Росії та її подальшими діями. Мем може бути використаний на уроці як приклад інтерпретації історичних подій засобами візуальної сатири,

Учні реагують на мем (розуміють іронію, усміхаються, хоча тема серйозна). Вчитель запитує: *Який настрій передає цей жарт?* Учні відповідають, що мем висміює підступність Росії, яка спочатку нібито була другом, а потім напала. Таким чином, з перших хвилин уроку створюється проблемна ситуація: *чому так сталося?* Це і стане головним питанням уроку. Вчитель формулює тему і мету: дослідити, як і чому змінилися українсько-російські відносини.

Актуалізація знань. Учні діляться своїми знаннями про історичні передумови:

- *Чи мали Україна та Росія спільну історію раніше?* (Відповіді: так, у складі Російської імперії, СРСР; багато змішаних сімей, спільний економічний простір до 1991).
- *Які питання потребували вирішення після розпаду СРСР між двома країнами?* (Можливі відповіді: поділ Чорноморського флоту, статус Криму і Севастополя, ядерна зброя, економічні зв'язки – постачання енергоносіїв).
- *На минулому уроці згадували Будапештський меморандум. Як він стосується Росії?* (Відповідь: Росія була одним із гарантів безпеки України).
- *Що таке «територіальна цілісність» і чому це важливо для держави?* (Учні з громадянської освіти знають визначення: цілісність – недоторканність території, зафіксована міжнародним правом).

Вчитель узагальнює відповіді, записує на дошці ключові поняття: «суверенітет», «границя», «договір», «анексія» (останні два терміни поки без пояснення, щоб до них повернутися при вивченні нового матеріалу). Для кращої актуалізації вчитель використовує короткий відеофрагмент (1 хв) звернення президента Леоніда Кравчука 1992 року до Верховної Ради, де він говорить про відносини з Росією (наприклад, про дружбу народів). Учні слухають виступ того часу і відзначають, що риторика була оптимістичною. Вчитель коментує: на початку 90-х здавалося, що дві держави зможуть будувати партнерські відносини. Перейдемо до вивчення, як це відбувалося і що змінилося.

Пояснення нового матеріалу. Тему доцільно викладати у двох логічних частинах: 1) відносини у 1991–2013 роках; 2) події 2014 року та їх наслідки. Вчитель структуровано подає матеріал, доповнюючи розповідь елементами дискусії, роботи з картою та медіаматеріалами:

1990-ті: перші випробування дружби. Вчитель розповідає, що в перші роки незалежності Україна і Росія встановили дипломатичні відносини (1992), визнали кордони одна одної, проте постали й **суперечності**. Ключові проблеми:

- Статус Криму. Вчитель пояснює, що Росія ще в 1992–1993 рр. ставила під сумнів законність перебування Криму у складі України (наводить факт: 1993 – постанова Держдуми РФ про російський статус Севастополя). Учні висловлюються, чому це було небезпечно (підривало територіальну цілісність України, заохочувало проросійські сили в Криму).

- Поділ Чорноморського флоту. Учні слухають пояснення, як колишній радянський флот в Криму ділили між двома державами: були суперечки аж до 1997 року. Вчитель на карті Чорного моря показує бази флоту в Севастополі, зазначає, що врешті підписали угоду: більшість кораблів отримала Росія, але вона сплатила Україні компенсацію і отримала право орендувати військово-морську базу в Севастополі до 2017 р.

- Економічна залежність. Обговорюється питання газу: у 90-ті Україна залежала від постачання дешевих енергоносіїв з РФ. Вчитель наводить приклад: коли Україна намагалася проводити власну політику, Росія погрожувала підняти ціни або скоротити постачання газу (вже тоді проявлялися елементи тиску, що пізніше вилилося в так звані «газові війни» 2006, 2009 років).

Після опису цих моментів учні звертаються до підручника: читають абзац із розділу 13.2 про укладення **Договору про дружбу, співробітництво і партнерство 1997 року**. Вчитель запитує: *Які принципи були закріплені в цьому договорі?* Учні знаходять в тексті: взаємна повага кордонів, територіальної цілісності, дружні відносини. Один учень резюмує: на папері все виглядало добре – країни офіційно стали партнерами. Вчитель підкреслює, що кінець 90-х – час певної стабілізації відносин (вирішили питання флоту, підписали договір). Для ілюстрації позитивного моменту показується фотографія із зустрічі Кучми і Єльцина – вони усміхаються, тримають договір. Учні коментують, що на вигляд справді дружба.

2000-ті: зростання напруження. Вчитель пояснює, що з приходом до влади Путіна (2000) Росія почала проводити більш агресивний, амбіційний курс. Кілька факторів погіршили відносини:

- Євроатлантичні прагнення України (після Помаранчевої революції 2004–2005 рр.) викликали незадоволення Росії. Учні згадують про вступ до НАТО, Вчитель додає: Росія чинила тиск, зокрема, проявилось це в **газових конфліктах**. Наводиться факт: січень 2006 – Росія вперше припинила постачати газ, аргументуючи економічними причинами, але багато хто вважав це покаранням за проєвропейський курс України.

- Територіальна суперечка навколо острова Тузла (2003). Вчитель коротко розповідає про будівництво Росією дамби до українського острова в Керченській протоці, що ледь не призвело до прикордонного конфлікту. Учні дивляться на карту Азовського моря, показують де Тузла. Вчитель зазначає, що завдяки рішучій позиції України будівництво зупинили, але питання кордонів в Керченській протоці залишилося чутливим.

- Інформаційна політика. Вчитель згадує, що в російських медіа з середини 2000-х зростала негативна риторика щодо України (звинувачення в утисках російськомовних, перегляд спільної історії – наприклад, конфлікти довкола оцінки Голодомору, УПА тощо). Це теж створювало підґрунтя для ворожнечі.

Учні дивляться коротке слайд-шоу з декількох **мемів тих часів** (українського та російського походження), щоб зрозуміти настрої:

- Мем 1: український жарт 2008 року – «Газова труба як наш козир: кому закрутимо вентиль?» (висміюється залежність обох сторін: Україна транзитуює газ до Європи, Росія постачає – обидві сторони мають важелі).

- Мем 2: російська карикатура – ведмідь (символ РФ) грізно дивиться на маленького їжачка в вишиванці (Україна) зі слоганом «Не відпущу в НАТО». Тут явно пропагандистський наратив. Учні аналізують: *Що хотів показати автор?* (РФ вважає Україну частиною своєї сфери впливу, не бажає її руху на

Захід). Це медіаграмотна вставка – учні вчать «читати» ідеї, закладені в мемах, див. Додаток Л.

Вчитель резюмує: хоча відкритого конфлікту не було, до 2013 року відносини помітно охолодилися. Проте формально діяли договори про дружбу, російський флот легально базувався в Криму, кордон був спокійним.

2014: Російська агресія (Крим і Донбас). Цей блок – кульмінація уроку. Вчитель, спираючись на підручник і додаткові матеріали, поетапно розбирає події:

- **Анексія Криму.** Вчитель починає з передумов: Революція Гідності зими 2013-2014, втеча Януковича, тимчасова нестабільність влади в Києві. На цьому тлі Росія скористалася ситуацією. Вчитель демонструє **коротке відео** (30 секунд, без жорстоких сцен) – хроніка: «зелені чоловічки» (російські спецпризначенці без знаків) захоплюють будівлю парламенту Криму в лютому 2014. Учні, затамувавши подих, дивляться та висловлюють перші емоції (обурення, здивування нахабністю). Далі вчитель показує слайд із послідовністю: 16 березня 2014 – псевдореферендум під дулами автоматів, 18 березня – «включення» Криму до РФ. Учні мають завдання **позначити Крим на контурній карті** (роздатковий матеріал – карта України) і штрихуванням виділити його як окуповану територію. Паралельно обговорюються поняття «**анексія**» (насильницьке незаконне приєднання) – учні занотовують визначення. Вчитель підкреслює, що анексія Криму порушила: а) двосторонній Договір 1997 (принцип невизнання кордонів), б) зобов'язання Будапештського меморандуму, в) Статут ООН. Світ не визнав окупації. Учні наводять відомі їм факти: ООН ухвалила резолюцію на підтримку територіальної цілісності України; лише кілька країн підтримали дії РФ.

- **Війна на Донбасі.** Вчитель пояснює, що невдовзі після Криму почалися проросійські заворушення на Сході України (Донецьк, Луганськ, квітень 2014). Учні пригадують з новин про захоплення адмінбудівель, проголошення «ДНР» і «ЛНР». Вчитель роздає учням невеличкі **текстові довідки**: наприклад, свідчення очевидця або уривки з новин весни 2014 про

захоплення Слов'янська, про роль російських диверсантів (Гіркін та ін.). Учні в групах читають ці уривки і коротко переказують класу основні тези, що підтверджують: конфлікт не був просто внутрішнім – Росія організовано підтримувала сепаратизм. Далі вчитель показує **мапу** бойових дій літо-осінь 2014: які території захопили бойовики за підтримки РФ, де зупинились українські війська. Згадується про **Іловайську трагедію (серпень 2014)**, коли пряме вторгнення регулярних підрозділів РФ призвело до оточення українських військ. Учні ставлять питання про мінські домовленості – Вчитель коротко пояснює, що у вересні 2014 і лютому 2015 були спроби припинити вогонь (Мінськ-1, Мінськ-2), але конфлікт став «замороженим» і тягнеться досі. Важливо зазначити статистику: тисячі загиблих, мільйони вимушених переселенців – щоб учні усвідомили масштаб трагедії.

- **Інформаційна війна.** Окремо вчитель наголошує, що поряд із воєнними діями Росія веде потужну пропаганду. Аналіз мемів: на мультимедійну дошку виводиться декілька пропагандистських мемів/картинок з інтернету (тут обережно: брати нейтральні приклади без екстремізму). Наприклад: картинка, де захід України показаний як нацист, а схід – бідолашний російськомовний, якого він нібито пригноблює (типовий фейк, що виправдовував агресію). Завдання учням – знайти маніпуляцію або неправду у цьому мемі. Учні відповідають: мем стверджує, ніби українці-націоналісти пригноблюють Донбас, але це стереотип; насправді жоден регіон не пригноблювався. Інший показаний мем: карикатура з підписом «Ввічливі люди захищають кримчан» (мається на увазі російські солдати як «ввічливі»). Учні мають прокоментувати, що це приклад евфемізму: агресію називають «захистом». Такий аналіз розвиває критичне мислення і медіаграмотність. Вчитель підсумовує: інформаційний фронт – важлива складова гібридної війни, і молодь має вміти оцінювати такі «меми»-меседжі критично.

Протягом пояснення вчитель не лише розповідає, а й ставить проблемні питання: *«Чи можна було уникнути такого розвитку подій?»*, *«Як би ви діяли на місці керівництва України у 2014 році?»* – це спонукає учнів замислитися

глибше. Вчитель скеровує дискусію, щоб вона не перейшла в політичні суперечки, фокусуючись на фактах і правових оцінках (агресія – це злочин, анексія – незаконна тощо).

Застосування знань. Після інформативної частини уроку учні виконують низку завдань для закріплення:

- **Хронологічна лінійка.** Учням роздаються картки з подіями і датами (перемішані). Приклади карток: *1997 – підписання Договору про дружбу з РФ; 2003 – конфлікт навколо о. Тузла; 2004 – початок газових конфліктів (після Помаранчевої революції); лютий 2014 – захоплення парламенту Криму; березень 2014 – «референдум» і анексія Криму; квітень 2014 – проголошення «ДНР/ЛНР»; серпень 2014 – бій за Іловайськ.* Учні у парі впорядковують події в хронологічному порядку. Потім разом із учителем перевіряють на слайді з правильною послідовністю. Це допомагає систематизувати знання.

- **Робота з підручником.** Учні читають фрагмент параграфа 13.2 про причини та початок війни на Донбасі (кінець параграфа). Після читання учні письмово відповідають на запитання: *«Які фактори зробили можливим розпалювання війни на сході України?»* Опираючись на текст, вони повинні згадати економічні і соціальні проблеми Донбасу, на які наклалася зовнішня пропаганда. Декілька учнів зачитують свої короткі відповіді: **фактори** – занепад економіки регіону, проросійські настрої частини населення, слабкість української влади в перехідний період, активність російських спецслужб тощо. Вчитель доповнює, якщо щось важливе не названо.

- **Дискусія в малих групах.** Клас поділяється на дві умовні сторони для обговорення питання: *«Чи могли українсько-російські відносини піти іншим шляхом, без конфлікту?»* Група А (умовно «оптимісти») шукає аргументи, що **так**, була можливість уникнути війни (наприклад, при інших політичних рішеннях, за більшої підтримки Заходу, за іншого керівництва РФ тощо). Група В («песимісти») аргументує, що **ні**, конфлікт був неминучий (посилаючись на імперські амбіції РФ, геополітичні фактори, невідворотність зіткнення курсів). На підготовку – 3 хвилини, потім групи висловлюються. Вчитель модерує:

важливо не хто «переможе» в дискусії, а щоб учні навчилися аргументувати історичними фактами. Після виступів Вчитель підсумовує: історія не має умовного способу, але аналіз причин війни вчить нас, що потрібно зміцнювати обороноздатність, національну єдність і цінувати союзників, аби в майбутньому запобігти подібним трагедіям.

- **Аналіз візуального джерела (мем).** Учням роздаються роздруківки двох контрастних мемів. Український патріотичний мем: фото захисників Донецького аеропорту з підписом «Кіборги вистояли – не вистояв бетон» (знаменита фраза про оборону ДАП).

Російський пропагандистський плакат-мем: «Донбасс встаёт» із зображенням озброєного шахтаря, що нібито повстає проти Києва, див.Додаток М.

Учні в парах аналізують: *Яке повідомлення несе кожен з цих образів? Які емоції викликає? Чи відповідає історичній реальності?* Після обговорення пари діляться думками. Очікувано: перший мем підкреслює героїзм українських воїнів, викликає гордість і сум одночасно, він заснований на реальних подіях оборони; другий – наратив про «повстання Донбасу» відтворює міф, що події 2014 – внутрішній конфлікт, хоча насправді це інспіровано Росією. Вчитель хвалить учнів за влучні спостереження, нагадує, що **меми можуть бути інструментом як правди, так і брехні**, тому важливо їх аналізувати.

Узагальнення. Для підбиття підсумків Вчитель пропонує учням скласти **сенкан** (п'ятирядковий вірш) на тему «Україна і Росія». Структура сенкану нагадана: 1-е слово – тема (іменник), 2 – два прикметники про тему, 3 – три дієслова (дії), 4 – фраза з чотирьох слів (ставлення до теми), 5 – синонім або асоціація до теми. Учні творчо формулюють сенкан (наприклад: *«Відносини. Близькі, напружені. Співпрацювали, конфліктували, воюють. Біль зради відчутний завжди. Сусіди.»*). Кілька учнів зачитують – такий творчий прийом дає емоційне осмислення матеріалу. Потім вчитель запитує: *Що було для вас найбільш шокуючим чи новим на уроці?* Учні називають факти (наприклад, про Тузлу чи про деталі анексії). Вчитель ще раз наголошує: договір про дружбу

діяв до 2019 року, але фактично був зруйнований діями Росії; сьогодні Україна змушена протистояти агресії, водночас отримуючи підтримку світової спільноти. Для фінального акценту демонструється мем «**Friendship ended**» в адаптованій версії: знаменитий шаблон «Friendship ended with X, now Y is my best friend», де X = Russia, Y = NATO/EU., див. Додаток Н.

Учні усміхаються, розуміючи зміст: раз Росія перестала бути другом, Україна робить вибір на користь Заходу. Це плавно підводить до теми наступного уроку про західний вектор.

Домашнє завдання. Опрацювати відповідний матеріал підручника (параграф 13.2) – особливу увагу звернути на хронологію подій 2014 р. та міжнародну реакцію. Написати коротке есе (5–7 речень) на тему: «Що, на мою думку, означає для України досвід «дружби» з Росією?» (висловити власне розуміння уроків цього періоду історії).

УРОК 3: ЗАХІДНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ (ЄС, НАТО)

Мета уроку:

- **Навчальна:** ознайомити учнів з процесом інтеграції України в європейські та євроатлантичні структури; висвітлити основні етапи співпраці України з **Європейським Союзом** (від Угоди про партнерство і співробітництво 1994 до Угоди про асоціацію 2014–2017, отримання безвізового режиму 2017) та з **НАТО** (від приєднання до «Партнерства заради миру» 1994, Хартії Україна-НАТО 1997 – до подання заявки на ПДЧ 2008, позаблокового періоду 2010–2013 та відновлення курсу на НАТО після 2014); роз'яснити учням значення термінів «євроатлантична інтеграція», «Угода про асоціацію», «безвізовий режим»; показати здобутки і труднощі на шляху України до ЄС і НАТО.

- **Розвивальна:** розвивати аналітичні здібності учнів через порівняння двох напрямів західної інтеграції (ЄС vs НАТО – в чому різниця цілей і вимог); вдосконалювати уміння працювати з документами (наприклад, текстом Угоди про асоціацію або Бухарестського саміту НАТО), з діаграмами та

статистикою (наприклад, дані соціології щодо підтримки вступу до ЄС/НАТО в різні роки); стимулювати критичне мислення, обговорюючи аргументи «за» і «проти» євроінтеграції, і творчі здібності – через створення власних візуальних образів (мемів) на підтримку чи критику певного вибору.

- **Виховна:** виховувати європейську ідентичність та розуміння спільних демократичних цінностей; формувати повагу до принципів свободи, прав людини, які лежать в основі європейських інституцій; спонукати до усвідомлення, що курс на ЄС і НАТО – це не лише політика, але й вибір суспільства на користь безпеки та розвитку; розвивати толерантність до інших народів, готовність працювати разом з міжнародною спільнотою.

ХІД УРОКУ

Вступ. Вчитель розпочинає урок з демонстрації символічного зображення: **прапор України поруч із прапором ЄС** на тлі відкритих дверей. Запитує: *Що, на вашу думку, символізує така картинка?* Учні відповідають, що це прагнення України увійти до Європейського Союзу. Для створення позитивного настрою і мотивації Вчитель показує веселий **мем сучасного формату**: відомий шаблон «Distracted Boyfriend», де хлопець з прапором України задивляється на привабливу дівчину з прапором ЄС, в той час як інша дівчина з прапором РФ обурено дивиться на нього. Підпис: «План дій щодо членства?». Учні сміються, впізнаючи мем, і пояснюють його сюжет: Україна відвернулася від Росії і прагне до Європи. Цей мем слугує ілюстрацією західного вибору України та підводить до теми уроку. Вчитель озвучує тему «Західний вектор зовнішньої політики України» і наголошує, що сьогодні розглянемо, як Україна йшла до зближення з ЄС та НАТО, див. Додаток Р.

Актуалізація знань. Вчитель ставить кілька запитань, щоб з'ясувати, що учні вже знають або думають про євроінтеграцію:

- *Що таке Європейський Союз і скільки держав до нього входять?* (Учні називають: це об'єднання європейських держав, зараз 27 країн; можливо, хтось пам'ятає про Brexit).

- *Яка організація називається НАТО і яка її мета?* (Відповідь: військово-політичний союз північноатлантичних держав, мета – колективна оборона).
- *Чи є Україна членом ЄС або НАТО зараз?* (Ні, не є, хоча має статус країни-кандидата в ЄС станом на 2022 р. – Вчитель може додати цю актуальну інформацію; щодо НАТО – партнер, але не член).
- *Як ви розумієте термін «європейська інтеграція»?* (Відповіді: це процес наближення країни до стандартів ЄС, можливо подальший вступ).
- *Чи пам'ятаєте з новітньої історії події, пов'язані з прагненням України до ЄС?* (Очікувано: учні згадають Євромайдан 2013–2014, який почався через Угоду про асоціацію з ЄС).

Вчитель коротко коментує відповіді, виправляє чи доповнює, і показує діаграму громадської думки: рівень підтримки вступу України в ЄС і НАТО за роками (наприклад, у 2000 р., 2010, 2020). Учні аналізують діаграму: бачать зростання підтримки членства в НАТО після 2014, розуміють, що тема інтеграції тісно пов'язана з безпекою. Ця діаграма також є місточком до вивчення нового матеріалу (що вплинуло на зміну суспільних настроїв – події, які ми розглянемо).

Пояснення нового матеріалу. Вчитель структурує виклад в хронологічній послідовності, але двома паралельними напрямками: **ЄС** та **НАТО**, відзначаючи точки перетину і вплив подій (наприклад, Помаранчева революція, Революція Гідності впливали і на те, і на те). Для наочності на дошці малюється дві колонки «ЄС» і «НАТО», куди додаються ключові дати/події.

Перші кроки співпраці з Заходом (1990-ті). Вчитель нагадує, що ще у 1994 році Україна зробила важливі кроки:

- січень 1994 – **тристороння угода Україна-США-Росія** (відмова України від ядерної зброї), що відкрила двері співпраці із Заходом;

- лютий 1994 – приєднання до програми НАТО «Партнерство заради миру»— Україна стала першою з пострадянських країн, хто це зробив;
- червень 1994 – підписано **Угоду про партнерство і співробітництво (УПС)** з Європейським Союзом (вчитель пояснює, що це базова угода про торговельно-економічну та політичну співпрацю, яка набула чинності з 1998 року).

Вчитель підкреслює: в 1990-ті інтеграція була помірною, Україна декларувала бажання співпрацювати з Заходом, але і тримала баланс (багатовекторність).

Наводиться цікавий факт: у 1997 році відкрито представництво НАТО в Києві, підписано Хартію про особливе партнерство Україна-НАТО. Учні дивляться на фото з тієї події, бачать усміхнених представників Альянсу поруч з президентом Кучмою.

2000-ті: хитання маятника. Вчитель розповідає, як змінювався курс залежно від політичного керівництва:

- Початок 2000-х: Президент Кучма балансував, офіційно ціль на вступ до НАТО не проголошувалася, але співпраця тривала. З ЄС – Україна була включена до програми «Європейська політика сусідства» (2004), хоча розширення ЄС у 2004 році обійшло Україну (увійшли сусіди: Польща, Угорщина, Словаччина – тепер вони стали кордоном між Україною та ЄС).

- **Помаранчева революція (2004):** Вчитель пояснює, що обрання Ющенка привело проєвропейську команду. Україна офіційно заявила про стратегічний курс на євроінтеграцію.

- Факт: 2005 р. Європарламент ухвалив резолюцію про «перспективу членства України в майбутньому», але Єврокомісія тоді не була готова до початку переговорів. Вчитель пояснює, що ЄС у той час вагався, запропонував лише поглиблену співпрацю (План дій Україна-ЄС).

- **НАТО:** Україна за Ющенка активно прагнула членства – у січні 2008 офіційний лист до НАТО з проханням надати План дій щодо членства (ПДЧ). Вчитель питає: *Чим закінчилася ця спроба?* (Відповідь: у квітні 2008 на

саміті НАТО в Бухаресті України не отримала ПДЧ через позицію РФ і деяких країн НАТО, але було обіцянка, що «Україна і Грузія *стануть* членами НАТО», проте без конкретики).

Учні коротко обговорюють: *Як ви гадаєте, чи помилкою було не надати ПДЧ Україні у 2008?* (Дехто може сказати, що так, бо тоді, можливо, РФ не наважилась би на агресію; інші – що Україна все одно не була готова. Дискусія коротка, 2-3 думки, щоб не відхилятися надто).

2010–2013 (президент Янукович): Вчитель розповідає, що нова влада оголосила **позаблоковий статус** – тобто відмову від вступу в НАТО. Парламент у 2010 прийняв закон, який забороняв курс на НАТО. Учні зазначають: це було зроблено для покращення відносин з Росією. Проте паралельно Україна готувала Угоду про асоціацію з ЄС – багаторічний процес переговорів завершився до 2013 року, лишалося тільки підписати.

Вчитель детально пояснює: *що таке Угода про асоціацію?* – документ про політичну асоціацію та глибоку економічну інтеграцію, який містить вимоги реформувати багато сфер (Вчитель може показати товсту папку – символ цієї угоди, згадує що це сотні сторінок, де 550 зобов'язань для України).

Євромайдан (Революція Гідності) 2013–2014: Ключовий момент – листопад 2013 уряд Януковича несподівано призупинив підписання Угоди з ЄС під тиском РФ. Учні вже знають (можливо з уроків громадянської освіти чи власного досвіду), що це викликало масові протести за євроінтеграцію. Вчитель підкреслює: от наскільки суспільство цінувало європейський курс, що люди вийшли його відстоювати. Тут можна показати фотографію з Майдану: плакат «Україна – це Європа» у руках протестувальників. Це сильний виховний момент про демократичні прагнення.

2014–2020: новий етап – зближення на тлі війни. Вчитель зазначає, що після Революції Гідності і на фоні агресії РФ Україна остаточно переорієнтувалася на Захід:

- **Членство в НАТО знову на порядку денному.** Парламент скасував позаблоковість у грудні 2014. В Конституції навіть зафіксували курс на ЄС і НАТО (2019, але це виходить за межі 2020, можна згадати як факт).

- Співпраця з НАТО поглибилась: регулярні спільні навчання, допомога від НАТО (експертна, матеріальна для війська). Вчитель наводить факт: Україна отримала статус **«партнера з розширеними можливостями НАТО»** у 2020 р. (як визнання внеску у миротворчі місії тощо).

- **Угода про асоціацію та безвіз.** Повертаємося до історії Угоди: нова влада підписала політичну частину Угоди в березні 2014, економічну – у червні 2014. Потім був довгий процес ратифікації всіма 28 країнами ЄС. Вчитель запитує: *Чому це тривало кілька років?* Учні можуть відповісти, що не всі країни одразу погоджували (наприклад, Нідерланди мали референдум). Нарешті, як підручник фіксує, 1 вересня 2017 Угода набула чинності повністю. Вчитель пояснює, що на практиці окремі положення діяли ще до цього (тимчасово), але 2017 – офіційна повна дія. Запитання до класу: *Які можливості дала Угода Україні?* (Відповіді: зону вільної торгівлі з ЄС, доступ до європейських ринків, фінансову допомогу, але й зобов'язання реформуватися).

- **Безвізовий режим (2017).** Вчитель урочисто зазначає цю подію, адже для людей вона дуже відчутна. Показує паспорт з біометричним чіпом і карту Європи, куди можна їхати без віз. Учні можуть поділитися, хто вже користувався безвізом в сім'ї. Наголошується: це як символ довіри та приналежності до європейської родини. У підручнику теж згадано про безвіз – Вчитель просить когось прочитати вголос речення: «У червні 2017 року країни ЄС надали безвізовий режим...».

- **Реформи за стандартами ЄС/НАТО.** Вчитель підсумовує, що хоча формально до 2020 Україна ще не член ні ЄС, ні НАТО, але відбулося величезне зближення: українські закони, стандарти змінюються під європейські (реформи судів, антикорупційні, децентралізація тощо – наводимо декілька прикладів, аби учні розуміли, що інтеграція це не тільки слова).

Також згадується про **підтримку Заходу у війні**: і ЄС, і НАТО з 2014 року надають фінансову, гуманітарну, військову (обмежено) допомогу Україні, запровадили санкції проти РФ – учні називають, наприклад, санкції, резолюції ЄС щодо Криму. Це демонструє, що союзники на Заході важливі. Протягом пояснення вчитель застосовує наочність і інтерактивність, а саме демонструються **меми** для кращого засвоєння, див. Додаток П.

- Мем у стилі «шлях/дорога»: серія знаків «Київ–Брюссель» з різними відстанями (1991 – дуже далеко, 2014 – ближче, 2020 – ще ближче). Учні коментують, що відстань у мемі скорочується – символ прогресу інтеграції.

- Мем «Ukrainian Brain Expansion» (веселий аналог мема «Expanding Brain»): перші три рівні – «Співпраця з НАТО», «Асоціація з ЄС», «Безвізовий режим», а останній сяючий мозок – «Членство в ЄС і НАТО». Учні сміються та погоджуються: найбільш «просунутий» стан – повноправне членство, але його ще треба досягти.

- Мем-карикатура: український козак на рейках, який тягне вагон з написом «Україна» в бік ЄС, а ззаду ведмідь (РФ) чіпляється і гальмує. Вчитель питає: *Хто як розуміє цю карикатуру?* Учні: Росія намагалася завадити руху України в ЄС (особливо явно у 2013, коли тиснула не підписувати асоціацію).

Застосування знань.

Робота з документом. Учням пропонується попрацювати з уривком з **Угоди про асоціацію**. Роздаються роздруківки кількох коротких статей Угоди (наприклад, про повагу до демократії та прав людини, про створення зони вільної торгівлі, про зобов'язання у сфері боротьби з корупцією). Учні об'єднуються в три групи, кожна аналізує свій фрагмент і готує відповідь: *Які вимоги чи принципи закладені в цій частині Угоди?*

- Група 1 читає про загальні принципи (висновок: Україна має дотримуватися демократії, прав людини, європейських цінностей).

- Група 2 – про економічні аспекти (висновок: відкриття ринків, конкуренція, стандарти якості і т.д.).

- Група 3 – про юстицію та безпеку (висновок: реформи судів, співпраця в правоохоронній сфері, спільна боротьба зі злочинністю).

- Представники груп озвучують результати. Вчитель доповнює: виконання Угоди – це фактично план реформ до 2025 року (згідно підручника). Запитує: *Чи легко виконати 550 актів законодавства ЄС?* Учні хитають головою, розуміють, що це складно, але потрібно. Вчитель: *Але ж це шлях до сучасних стандартів життя.*

Міні-дебати. Тема для обговорення: *«Членство в НАТО: плюс чи мінус для України?»* Клас ділиться на дві команди. Команда «А» (умовно урядовці) обґрунтовує **користь вступу до НАТО** (безпека, колективний захист – «один за всіх і всі за одного», модернізація армії, стримування агресора). Команда «Б» (умовно критики) наводить **можливі застереження** (наприклад, страх втратити частину суверенітету, спровокувати ще більшу агресію РФ, фінансові витрати на оборону 2% ВВП тощо). Учні протягом 3-4 хвилин готуються (вчитель роздав заздалегідь картки з підказками і фактами – наприклад, що згідно опитувань більшість українців «за» НАТО, чи що нейтральні країни теж не завжди у безпеці тощо). Потім кожна команда презентує тези (по 2-3 спікери з кожної). Вчитель стежить, щоб дискутували коректно, на фактах. Після виступів ставиться питання класу: *Хто підтримує вступ до НАТО?* Більшість, ймовірно, підніме руки (зважаючи на сьогодишню ситуацію, підтримка висока). Вчитель робить висновок: громадська думка змінилася у бік підтримки НАТО саме через агресію РФ – люди побачили, що позаблоковість не дала безпеки.

Створення навчальних мемів. На етапі закріплення пропонується творчо підсумувати матеріал. Учні, об'єднавшись у пари, отримують завдання: **розробити мем** на тему європейської інтеграції України. Інструменти: можна намалювати схематично на аркуші або описати ідею словесно (якщо є можливість – на уроці з використанням планшетів/телефонів учні можуть навіть знайти базові зображення і накласти текст через відомі генератори мемів). Вчитель заохочує креативність: це може бути смішно, головне – щоб по суті.

Дається 5-7 хвилин. Потім 3-4 пари демонструють свій мем класу (показують малюнок або описують). Можливі учнівські ідеї:

- мем «Очікування vs Реальність»: Очікування 2013 – український громадянин думає, що ЄС одразу нас прийме; Реальність 2017 – стоїть довга черга з табличкою «Кандидати», де Україні ще чекати (жарт над нашими великими очікуваннями).
- мем у стилі «Геркулес відкриває двері» (популярна гіфка): Україна намагається відчинити масивні двері НАТО, спітніла; поруч Грузія теж штовхає – означає зусилля.
- мем «Порівняння»: дві панелі – у першій Янукович з виразом обличчя «не підписав» (ЄС асоціацію), у другій народ на Майдані з прапорами ЄС – підписав своїми руками (ідея, що люди «підписали кров'ю» свій вибір).

Клас реагує на представлені мему (сміх, аплодисменти). Вчитель хвалить за дотепність і влучність, можливо, обирає «мем уроку».

Узагальнення і висновки. Наприкінці уроку вчитель пропонує учням відповісти на запитання: *«Що, на вашу думку, є головною перешкодою для вступу України в ЄС і НАТО?»* Учні дають різні відповіді: корупція, війна на сході, недостатні реформи, страх деяких країн перед реакцією РФ тощо. Ця рефлексія показує, що учні розуміють складність процесу. Вчитель наголошує: попри перешкоди, Україна просунулася далеко – від пострадянської невизначеності 90-х до чітко задекларованої мети стати членом західних союзів. Підкреслюється, що інтеграція – це передусім **зміни всередині країни** на краще, і кожне покоління, в тому числі молодь, робить свій вклад (навчання, поширення правди про Україну за кордоном). На завершення, для емоційного підсумку, вчитель демонструє позитивний **мем-колаж**: на фоні зали Європарламенту – великий напис «Welcome, Ukraine!» і жовто-блакитні кульки, промовляючи: *Сподіваємося, одного дня це стане реальністю.* Учні підтримують оплесками або вигуками. Вчитель оцінює активність учнів, відзначає найактивніших.

Домашнє завдання. Опрацювати параграф про західний вектор (13.3) в підручнику, відповісти письмово на питання: *«Чому, незважаючи на складнощі, Україна прагне стати членом ЄС і НАТО?»* (5–6 речень власних роздумів з опорою на факти).

УРОК 4: КОНТРОЛЬНА РОБОТА У ФОРМАТІ МЕМ-ТЕСТУ.

Мета уроку:

- **Навчальна:** оцінити рівень засвоєння учнями матеріалу теми «Зовнішня політика України» (розділ 13) шляхом нестандартної контрольної роботи; перевірити знання основних фактів, дат, понять (міжнародне визнання, «Основні напрямки...», Договір про дружбу 1997, анексія Криму 2014, Угода про асоціацію тощо) і розуміння причинно-наслідкових зв'язків (наприклад, як позначилась агресія РФ на курсі в НАТО); з'ясувати, наскільки учні вміють застосовувати знання на практиці – аналізувати історичний контекст зображень, критично інтерпретувати меми як історичні джерела.
- **Розвивальна:** розвивати логічне мислення та навички аналізу інформації в нетрадиційному форматі; вдосконалити медіаграмотність – вміння «читати» візуальні меседжі та перевіряти їх на достовірність; стимулювати гнучкість мислення, коли учні переходять від серйозних фактів до їх образного вираження і навпаки (розшифровують жартівливі підказки, сховані в мемах); тренувати увагу до деталей і творчий підхід навіть під час оцінювання.
- **Виховна:** зменшити стрес від контрольної роботи через елементи гри і гумору, виховувати в учнях впевненість у своїх знаннях; формувати академічну доброчесність (самостійне виконання завдань, недопустимість списування); продовжити виховання патріотичних почуттів та поваги до історичних подій – навіть у жартівливій формі завдання нагадують про важливе, тож учні засвоюють ставлення шани до українських здобутків і критичне – до негативних явищ.

Тип уроку: урок контролю та оцінювання навчальних досягнень.

Хід уроку:

Вступ (організація та інструктаж). Вчитель повідомляє, що сьогодні – підсумковий урок за темою, і він пройде у формі незвичайної контрольної роботи. Наголошується, що всі мають працювати самостійно. Вчитель роздає учням бланки контрольної роботи, на яких замість звичних текстових завдань – комбіновані завдання з використанням мемів, картинок, коротких текстів. Перед початком вчитель пояснює формат: контрольна складається з кількох різнопланових завдань (тестових і творчих); більшість завдань мають опору на зображення – історичні меми або фото, до яких треба дати відповіді; учні можуть сприймати це як гру, але нагадує: **сєнс мемів – підказати чи перевірити знання**, тому слід уважно думати над їх змістом.

Наводиться приклад, щоб зняти напруження: *«Якщо на картинці мем, де козак питає в лицаря: «Як пройти до Брюсселя?», – то питання може стосуватися європейського курсу України»*. Клас усміхається. Вчитель каже, що такий формат дає шанс проявити не лише пам'ять, а й кмітливість.

Правила: на виконання роботи – 30 хв (з 45 хв уроку, решта на вступ та завершення); заборонено користуватися підручниками чи гаджетами; питання можна задавати тільки щодо роз'яснення формулювань, а не щодо відповідей. Вчитель відповідає на можливі запитання учнів щодо інструкцій (наприклад, чи треба підписувати бланк – так, обов'язково).

Вчитель роздає також *«мем-чернетки»* – чисті аркуші, на яких учні при бажанні можуть накреслити щось чи записати чорнові нотатки (або навіть намалювати мем, якщо є таке творче завдання).

Після роз'яснення вчитель бажає успіху, заохочує не хвилюватися: *«Головне – уважно дивіться на меми: кожен з них ви вже бачили або легко зрозумієте, якщо знаєте матеріал»*. Учні налаштовуються позитивно.

Актуалізація (невелика розминка перед тестом). Щоб допомогти учням увійти в робочий стан, вчитель проводить одну жартівливу вправу усно: показує на екрані **мем-ребус** (наприклад, картинка: на терезах – з одного боку ведмідь (Росія), з іншого – орел з оливковою гілкою (символ миру, тобто Захід), а посередині – козак в роздумах). Питання від учителя класу: *«Як ви думаєте, про*

який принцип зовнішньої політики України цей мем?» Учні хором відповідають: «Багатовекторність!». Учитель: «Вірно. Як бачите, ви готові мислити мемами. Тепер гайда до письмової роботи.» Це знімає напругу і актуалізує термін, який може фігурувати.

Основна частина – Виконання контрольної роботи (застосування знань). Учні самостійно виконують завдання письмово. Вчитель слідкує за часом і дисципліною, відповідає тихо на запитання щодо розуміння формулювань (якщо такі виникнуть). **Приблизний зміст завдань мем-тесту:**

Тестові завдання з вибором відповіді (множинний вибір на основі мемів):

Завдання 1: Поряд з текстом завдання надруковано **мем-карта**: зображена карта Європи, де прапором України позначено територію України і стрілочка веде до зіркового кола (прапор ЄС). Питання: *«Про яке прагнення України свідчить наведений мем?»*. Варіанти: А) Вступ до Руху неприєднання; В) Приєднання до ЄС; С) Вступ до ООН; D) Союз з Росією. Учень вибирає В (правильна відповідь: євроінтеграція).

Завдання 2: Показано **мем-карикатура**: двоє людей тягнуть канат, на одному боці надпис «НАТО», на іншому «Росія», а посередині сидить розгублений персонаж з тризубом. Питання: *«Яку зовнішньополітичну ситуацію України ілюструє цей мем (особливо характерну для 1990-х років)?»* Варіанти: А) військовий конфлікт між НАТО і РФ на території України; В) політику балансування між Заходом і Сходом; С) повну ізоляцію України; D) активну участь України в обох блоках одночасно. Очевидно, правильна В (балансування, тобто багатовекторність).

Завдання 3: Наведено **скріншот реального інтернет-мема**: на зображенні паспорт і валіза, текст: «Чемодан-вокзал-ЄС» (переінакшений відомий мем про «Чемодан-вокзал-Росія», але тут в позитивному ключі). Питання: *«Яка подія дозволила українцям «зібрати валізи» і вирушити до Європи без зайвих перепон, що висміюється у мемі?»*. Варіанти: А) Запровадження безвізового режиму з ЄС у 2017 р.; В) Отримання статусу

кандидата на членство в ЄС; С) Вступ до Шенгенської зони; D) Приєднання до митного союзу з ЄС. Правильна відповідь: А) безвіз 2017.

Завдання 4: Мем: «**кнопка**» (популярний шаблон з персонажем, що тисне червону кнопку). На кнопці написано «Роззброїти Україну 1994». Питання: *«Натискання цієї «кнопки» у 1994 році – до яких наслідків призвело?»* (чотири варіанти, наприклад: А) Україна отримала ядерний статус; В) Україна відмовилась від ядерної зброї і отримала гарантії безпеки; С) Україна вступила до НАТО; D) Світ змусив Україну ізолюватися). Правильно: В (Будапештський меморандум і відмова від ядерної зброї).

Завдання 5: Мем: «**Drake Hotline Bling**» (Дрейк відвертається від одного і схвально вказує на інше). У відвернутому блоці напис: «Москва (СНД)», в схвальному: «Брюссель (ЄС)». Питання: *«Який зовнішньополітичний поворот відображено на цьому мемі?»* Варіанти: А) Вихід України зі Співдружності Незалежних Держав і переорієнтація на ЄС; В) Бойкот російських товарів; С) Примирення з Росією; D) Підписання Союзного договору з ЄС. Правильно: А) (Україна фактично дистанціювалася від СНД і обрала курс на ЄС, особливо після 2014).

Коротка відповідь на основі мему (відкриті запитання):

Завдання 6: На бланку надруковано мем-колаж: на лівій половині – фото 1997 року (президенти Кучма і Єльцин підписують договір, усміхаються), знизу підписано «1997 – Дружба». На правій – фото 2014 (зелені чоловічки в Криму зі зброєю), підписано «2014 – ???». Питання: *«Продовжте підпис до 2014: одним словом охарактеризуйте, що сталося з українсько-російськими відносинами у 2014 році (протилежне «дружбі»).»* Учень має написати слово, наприклад: «ворожнеча», «агресія» або «війна». (Оцінюється правильність смислу).

Завдання 7: Наведено комікс-мем: персонаж у футболці з написом «Україна» біжить естафету і передає факел іншому персонажу «НАТО» (мабуть, натяк на участь в миротворчих місіях чи прагнення). Питання: *«Чим конкретно займалася Україна в мирний період, співпрацюючи з НАТО, що схоже на «естафету» заради спільної безпеки? Наведіть один приклад.»* Учень може

відповісти: «Україна брала участь у миротворчих місіях під егідою НАТО (наприклад, на Балканах)» або «проводила спільні навчання». Коротка відповідь вільного формулювання.

Завдання 8: Показано реальний **твіт-мем**: твіт від облікового запису, що пародіює голосування ООН, з текстом: «Vote: Does Crimea belong to Ukraine? – Yes: 100, No: 1 (guess who)». Питання: *«Як міжнародна спільнота відреагувала на спробу анексії Криму? Відповідь обґрунтуйте одним фактом.»* Учень пише: «Більшість країн засудили анексію: ООН у 2014 прийняла резолюцію, де Крим визнається українським, лише Росія та ще кілька країн були проти.» Тут перевіряється знання міжнародної реакції.»

Завдання 9: Зображення: **емблеми ЄС і НАТО** переплетені знаком питання. Питання: *«Назвіть дві основні міжнародні організації «західного напрямку», до яких прагне вступити Україна.»* (Учні мають просто написати: Європейський Союз і Організація Північноатлантичного договору (НАТО). Це легке питання на знання аббревіатур).

Завдання на аналіз мемів з розгорнутою відповіддю:

Завдання 10: Наведено мем (можливо з тих, що учні вже бачили на уроках): історична карикатура, де російський ведмідь сидить на трубі газопроводу, а українець намагається ту трубу відібрати. Поруч напис: «Gas war». **Завдання:** *«Проаналізуйте зміст наведеної карикатури-мему. Який історичний період або подію він відображає? Поясніть роль природного газу у відносинах між Україною та РФ.»* Учень повинен написати невеликий абзац: наприклад, «Ця карикатура відображає так звані газові війни 2005–2009 років, коли Росія використовувала постачання газу як важіль тиску на Україну. Російський «ведмідь» символізує Росію, що «сидить» на газопроводі (зупиняє подачу газу), а українець намагається відновити постачання. Газ був причиною конфліктів: Росія тимчасово припиняла постачання, вимагаючи політичних поступок або підняття цін, що дуже напружувало відносини.» (Учні можуть висловити своїми словами, головне – згадати факт газових протистоянь, період – середина 2000-х, і зміст – енергетична залежність/шантаж).

Завдання 11: Знайди помилку в мемі. Приведено зображення популярного мем-шаблону «Хлопець з телефоном, задоволений / шокований»: У варіанті «задоволений» текст: «Підписав багатовекторний договір з НАТО і ОДКБ одночасно», у варіанті «шокований» текст: «Отримав ноту протесту від всіх». Вочевидь, такий мем містить нісенітницю (ОДКБ – це проросійський військовий блок, якби Україна туди вступала одночасно з НАТО, це абсурд). Завдання: *«Чи коректна історично ситуація, зображена в мемі? Якщо ні, поясніть, у чому помилка.*» Учень відповідає: «Ні, це некоректно. Україна не могла укласти «багатовекторний» договір з НАТО і ОДКБ одночасно, бо ОДКБ – це альянс за участі Росії, вступ до якого суперечить курсу на НАТО. Мем навмисно перебільшує (жартує над) ідеєю багатовекторності. Україна ніколи не була членом ОДКБ.» Цим завданням перевіряється уважність і розуміння реальної політики.

Завдання 12: Творче завдання (мем-висновок). Учні пропонуються придумати короткий підпис-мем до історичної фотографії. Наприклад, наведено фото: українські миротворці в Іраку під прапором України (2005 рік). Завдання: *«Складіть жартівливий підпис до цього фото у стилі інтернет-мему, що відображає участь України в міжнародній миротворчій місії. Наприклад, можна почати зі слів «Коли ти...» або подати у форматі діалогу.»* Учень має проявити креативність. Наприклад, відповідь: *«Коли поїхав у пустелю, але це заради світового миру»,* або *«– Де ти навчався англійської? – У складі українського контингенту в Іраку.»* Це завдання на високий бал і творчість, вчитель оцінює змістовність і дотепність з точки зору відповідності історичній ситуації.

Учні пишуть відповіді. Вчитель стежить за часом, повідомляє, коли залишилося 5 хвилин, нагадує перевірити ще раз відповіді, особливо відкриті. По завершенні відводить 5 хв на те, щоб учні перенесли відповіді з чернеток (якщо щось відкладали) і здали роботи. Всі бланки збираються.

Узагальнення результатів, рефлексія. Після здачі робіт (приблизно за 5-7 хв до кінця уроку), вчитель проводить коротке обговорення:

- *Як вам сподобався формат мем-тесту? Учні діляться враженнями: більшості він здається цікавим, незвичним; хтось каже, що деякі меми були складними, але це змусило згадати факти.*
- *Чи було складніше чи легше, ніж звичайний тест? Думки можуть різнитися; вчитель підкреслює, що суть – не вгадати мем, а знати історію, тож тим, хто готувався, мало бути навіть легше, бо зображення натякали на правильну відповідь.*
- *Хто відчув, що завдяки мемам краще запам'ятав якісь моменти з теми? Кілька учнів піднімають руки і наводять приклад (наприклад, «я ніколи не забуду рік безвізу – 2017 – бо мем з валізою смішний»).*

Таким чином, клас усвідомлює навчальну користь навіть гумористичного підходу. Вчитель дякує за роботу й активність протягом усіх уроків теми. Каже, що результати тесту будуть оголошені на наступному уроці, а поки що пропонує всім відпочити і з гордістю усвідомити, скільки вони тепер знають про зовнішню політику України.

Домашнє завдання: *Домашнього завдання немає, готуємося до наступної теми.* Клас із полегшенням сприймає відсутність ДЗ після контрольної. Вчитель завершує заняття словами: *«Мемі мемами, а знання – за вами!»*, прощається з усмішкою. Учні залишають клас, обговорюючи між собою найсмішніші моменти тесту та ділячись планами відпочинку після інтенсивної теми.

Висновки до розділу 3

Інтернет-меми, як візуально-текстові одиниці з високим емоційним зарядом і символічною щільністю, дедалі активніше використовуються в освітньому процесі, зокрема в навчанні новітньої історії України. Завдяки своїй актуальності, меми дозволяють поєднати навчальний матеріал з реальними подіями та емоційним досвідом учнів. Їх застосування сприяє розвитку критичного мислення, оскільки вимагає інтерпретації історичного й соціального контексту, а також стимулює дискусію та залучення молоді до глибшого аналізу подій. Мемі стають інструментом, що дозволяє осмислити складні або травматичні теми через іронію, що знижує напруження та підвищує емоційну стійкість учнів у процесі вивчення воєнної реальності.

Створення навчальних сценаріїв із використанням мемів відкриває нові підходи до викладання історії. Вчителі можуть пропонувати учням аналізувати, інтерпретувати або навіть створювати власні меми на основі вивченого матеріалу – наприклад, подій Революції Гідності, окупації Криму чи повномасштабного вторгнення. Такий підхід активізує навчальний процес, дозволяє працювати з візуальними джерелами, формує міждисциплінарні зв'язки та робить засвоєння матеріалу більш інтерактивним і сучасним. Уроки, побудовані на аналізі мемів, можуть стати інструментом не лише засвоєння знань, а й формування ціннісних орієнтирів, сприяючи розвитку емпатії, патріотизму та критичного мислення учнів.

ВИСНОВКИ

Становлення наукової бази дослідження інтернет-мемів свідчить про поступову еволюцію уявлень про них як про повноцінні об'єкти гуманітарного аналізу. Від початкових спроб осмислення мемів як культурних одиниць, здатних до реплікації, на кшталт концепції Р. Докінза, дослідники перейшли до розгляду їхньої ролі в сучасних комунікативних системах. Вітчизняні науковці, зокрема О. І. Чернікова, О. І. Дзюбіна, Т. А. Пода та інші, демонструють різні аналітичні підходи: від семіотичного й прагматичного до соціокультурного. Це свідчить про міждисциплінарний характер самого поняття мему, що дозволяє залучати його до ширших контекстів дослідження цифрової культури, суспільної динаміки та дискурсивної взаємодії.

Етимологічне походження слова «мем» пов'язане з ідеєю наслідування й передачі культурної інформації. Проте в сучасному контексті значення цього терміна зазнало трансформацій і вийшло далеко за межі своєї початкової концепції. Меми втратили зв'язок із виключно культурно-біологічною теорією і стали медіаутвореннями, які здатні функціонувати у різних форматах – візуальному, аудіальному, текстовому та змішаному. З огляду на тип утворення, меми поділяються на штучно створені, привласнені та спонтанні. Ці групи, у свою чергу, мають свої особливості побудови, життєвого циклу та рецептивної динаміки. Завдяки цьому меми адаптуються до змінного медіасередовища й набувають нових сенсів у процесі циркуляції.

Інтернет-мем у сучасному суспільстві виконує не лише функцію розваги, а й діє як засіб ідеологічного, емоційного та соціального впливу. Меметичні структури зчитуються швидко, активно поширюються, викликають реакції, формують колективну пам'ять і культурні фрейми. Особливо актуальними стали ті меми, що з'явилися у зв'язку з війною: вони не лише зображають політичні й соціальні явища, а й відкривають нові способи осмислення реальності через іронію, сарказм, протест або мобілізацію підтримки. Усе це свідчить про те, що інтернет-меми перетворилися на важливий елемент сучасної цифрової

комунікації з виразними когнітивними, прагматичними та емоційними функціями.

Українські інтернет-меми, що виникли в період після 1991 року, стали самобутнім проявом культурної рефлексії та самоідентифікації суспільства. Їхня поява в онлайн-просторі не лише відображає актуальні події, настрої та проблеми, а й формує нові способи комунікації, в яких гумор, іронія й самоіронія виконують терапевтичну та об'єднавчу функцію. Мем як медіаформа репрезентує нову динаміку культуротворення, де користувачі одночасно виступають як творці, носії й споживачі змісту. Вони фіксують миттєві реакції на соціальні явища, адаптують національні символи й архетипи до цифрового простору та формують специфічну українську мемну традицію, яка резонує з колективною пам'яттю й ідентичністю.

Воєнні меми стали особливо виразною формою соціального висловлювання з 2014 року, досягнувши нової сили з початком повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Цей тип контенту виконує одразу кілька функцій: документування подій, емоційне розвантаження, утвердження позиції спротиву, демаркація свого й чужого. Мемна хроніка війни – це візуально-текстова архівна форма, яка не поступається за значущістю традиційним джерелам історії. Вона не лише фіксує події, а й формує унікальний стиль осмислення реальності через сміх, сарказм і спільний біль, що слугує чинником психологічної стійкості та взаємопідтримки.

Меми поступово інтегруються у комерційний, політичний і освітній дискурси, набуваючи прикладного значення. Вони ефективно слугують засобом реклами, соціального інформування та навіть навчання, завдяки простоті форми, влучності змісту й високому рівню залучення аудиторії. У контексті цифровізації меми стають інструментом швидкої комунікації та реакції на суспільні виклики. Вони поєднують текст і візуальність, локальний зміст і глобальні коди, що робить їх надзвичайно гнучкими в трансмісії знань, цінностей і емоцій, а отже – дієвим каналом впливу на масову свідомість у різних сферах суспільного життя.

Аналіз застосування інтернет-мемів у навчанні новітньої історії України показав, що цей жанр візуальної комунікації, попри свою розважальну природу, здатен виконувати серйозну дидактичну функцію. Мем як елемент цифрової культури стає проміжною ланкою між академічним змістом і повсякденним інформаційним простором учнів. Саме завдяки поєднанню іронії, образності й актуального контексту, меми сприяють емоційному залученню, пробуджують інтерес до складних історичних процесів і полегшують засвоєння ключових понять. Залучення мемів до вивчення таких тем, як зовнішньополітичний курс України, геополітичні виклики та українсько-російські відносини, дозволяє не лише відтворити факти, але й осмислити суспільні оцінки, стереотипи й дискурсивні трансформації. Через гумористичне або сатиричне переосмислення історичних подій учні здобувають змогу краще усвідомити багатовимірність політики та місце України у міжнародному контексті.

У процесі моделювання уроків з використанням інтернет-мемів стало очевидно, що така форма навчання здатна поєднувати міжпредметні зв'язки, критичне мислення та візуальну грамотність. Розроблені заняття на тему «Зовнішня політика незалежної України» базувалися на сучасних навчальних програмах і підручниках, але були доповнені мемами як інструментами формативного оцінювання, мотивації та рефлексії. Такі уроки створюють простір для діалогу: учні не лише засвоюють матеріал, але й рефлексують над джерелами інформації, пропагандистськими наративами та медійними впливами. Меми сприяють адаптації історичного матеріалу до потреб покоління, яке мислить через образи та швидкі асоціації. Водночас вони зберігають зв'язок із першоджерелами, і тому можуть виступати допоміжним інструментом, а не заміною класичних методів викладання. Таким чином, поєднання традиційного навчання з елементами цифрової культури не лише збагачує дидактичні ресурси, а й наближає історичну освіту до запитів і мислення сучасного учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Богданьок О., Прищепа Я. «Російський військовий корабель... все». «Укрпошта» 23 травня випустить нову марку з крейсером «Москва». *Суспільне Новини*. 19 трав. 2022. URL: https://suspilne.media/240744-rosijskij-voennij-korabel-vse-ukrposta-vidznacit-40-dniv-zatonulogo-krejsera-vipuskom-marki/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 07.07.2025).
2. «Бусифікація» в Україні: військові назвали найбільшу проблему. *Ukr-Live*. 15 груд. 2024. URL: <https://ukr-live.com/news/184841> (дата звернення: 07.07.2025).
3. Велика А.М., Киричук Н.В. Військово-політичні неологізми в сучасних англійській та українській мовах. *Наукові записки*. 2023. С. 294–300.
4. Ворон І. П. Мем як культурний код: генеза та трансформації. Львів, 2022. 146 с.
5. Горбач Н. Маркери української ідентичності в сучасному медіапросторі. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2024. Т. 12, № 2. С. 139–152.
6. Гуменюк О. В. Культурологічні аспекти розвитку мемів як явища масової комунікації. Київ, 2021. 212 с.
7. Денисюк Ж. З. Інтернет-меми як засіб постфольклорної комунікації. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 2. С. 29–35.
8. Денисюк Ж. З. Меметичність комунікативних практик в умовах розвитку цифрового інформаційного простору. *Вісник НАКККиМ*. 2021. № 1. С. 13–19.
9. Дзюбіна О. І. Класифікація, структура та функціонування Інтернет-мемів в соціальних мережах Twitter та Facebook. *Молодий вчений*. 2016. № 2(29). С. 375–379.

10. Дзюбіна О. І. Структура, семантика та прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж Twitter та Facebook: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2016.
11. Добровольці вже закінчуються. Чому мобілізацію стали називати «бусифікацією»? 33 Канал. 14 серп. 2024. URL: <https://33kanal.com/news/267084.html> (дата звернення: 07.07.2025).
12. Драпп І. «Хаймарси», Медведчук і котики. Типологія українських мемів про війну. Texty.org.ua. 2024. URL: <https://texty.org.ua/articles/107856/khajmarsy-medvedchuk-i-kotyky-typolohiya-memivpro-vijnu> (дата звернення: 11.04.2025).
13. Дяченко Н. В. Меми в українській інтернет-журналістиці: особливості функціонування та сприйняття. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2021. URL: <https://periodicals.karazin.ua/sc/article/download/15005/13954/> (дата звернення: 07.07.2025).
14. Жулінська М., Смоляр Н. Інтернет-меми як одиниці інформації у кіберпросторі. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 2. С. 66–71.
15. Зінченко О. В. Психологічна характеристика феномену інтернет-мемів. 2018. URL: https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2018/Zinchenko_Olexandr_2018.pdf (дата звернення: 10.04.2025).
16. Іващенко О. М. Меми як засіб поширення ідеології у медіапросторі. *Науковий вісник Львівського університету*. 2020. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Memy.pdf> (дата звернення: 07.07.2025).
17. ІДПО. Пісня як технологія в інформаційній війні. IDPO. 16 серп. 2023. URL: <https://idpo.org.ua/articles/5444-pisnya-yak-texnologiya-v-informacijnij-vijni.html> (дата звернення: 07.07.2025).

18. Історія: Україна і світ. 10–11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ, HREC PRESS, 2022. 64 с.
19. Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 роки): Навчальний посібник. Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 312 с.
20. Косвінцев О. В армію без медогляду. Небезпечний «компроміс» Верховного Суду. *Zaxid.net*. 18 берез. 2025. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/ (дата звернення: 07.07.2025).
21. Кухарець Л. С. Інтернет-меми як спосіб заохотити молодь до читання української літератури. У: Мельниченко А. А., Акімова О. А., Волицький Н. С. (укл.). *Матеріали XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Дні науки»* (19–20 квітня 2018 р., м. Київ). Київ; Одеса: Типографія «Айс Принт», 2018. С. 81.
22. Лягуша А. Ми всі помremo, а вони – ні. Як меми визначають наші погляди на минуле та проєктують майбутнє. *Люк*. 16 груд. 2021. URL: <https://lyuk.media/baraban/mems/> (дата звернення: 07.07.2025).
23. Маранчак М. Повернули Мак, повернемо й Крим: меми й жарти з нагоди повернення McDonald's в Україну. *Retail Association of Ukraine*. 14 серп. 2022. URL: <https://rau.ua/novyni/memi-j-zharti-mcdonald-s-v-ukrainu/> (дата звернення: 07.07.2025).
24. Мартиненко І., Королевська Т., Юр'єва К. Пісні війни: естафета крізь століття. У: *Методологія сучасних наукових досліджень: Збірник наукових праць за результатами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 300-річчю Г. С. Сковороди*, Харків, 12–13 травня 2022 р. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2022. С. 97–103.
25. Мілютина К., Садівнича Н. Меми як стратегія подолання війни. *Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2022. Т. 5, № 2. С. 119–126.
26. Мудра І. Меми як важлива складова контенту ЗМІ під час війни: мета, функції та теми. *Електронний ресурс*. 2024. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/f356be01-aa4c-4a79-9b1f-c6c01f13t> (дата звернення: 15.04.2025).

27. Мудра А. О. Тренди і меми у соціальних мережах під час війни та їх вплив на громадську думку. У: Зубарець А. В. (наук. кер.). *Збірник наукових праць здобувачів вищої освіти та молодих учених Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»*. Вип. 1. 2024. С. 150–155.
28. Неклесова В. Ю. Меми як частина онімного простору. *Записки з ономастики: збірник наукових праць*. 2017. № 20. С. 210–222.
29. Освітній тренд: використання інтернет-мемів на уроках. *Освітній проєкт «На Урок»*. 2023. URL: <https://naurok.com.ua/post/osvitniy-trend-vikoristannya-internet-memiv-na-urok> ah (дата звернення: 07.07.2025).
30. Оленіна О. Ю., Пічугіна Ю. О. Інтернет-меми українського походження в культуротворчій практиці сучасного суспільства. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 3. С. 77–81.
31. Соколова К. В. Меми як засіб комунікації в Інтернет-середовищі. *Гуманітарний часопис*. 2012. № 1. С. 118–123.
32. Пода Т. А. Інтернет-меми як феномен інформаційного суспільства. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2017. № 1(25). С. 117.
33. Проснувся – ухильнувся. Як росіяни через тренди у TikTok змушують українців пересваритися. *Громадське*. 2024. URL: <https://hromadske.ua> (дата звернення: 15.04.2025).
34. Рівне Вечірнє. Українські меми про війну: жанрова і тематична типологія. *Rivnepost.ua*. 24 січ. 2025. URL: <https://rivnepost.rv.ua/news/ukrainski-memi-pro-viynu-zhanrova-i-tematichna-ti-polohiya> (дата звернення: 07.07.2025).
35. «Русській воєнний корабль... ВСЬО»: «Укрпошта» показала нову марку. *ВолиньPost*. 22 квіт. 2022. URL: <https://www.volynpost.com/news/203114-russkij-voiennyj-korabl-vso-ukrposhta-pokazala-novu-marku> (дата звернення: 07.07.2025).

36. Рязанов А. С. Мем як комунікативна одиниця: синхронія та діяcronія поняття. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*. 2018. № 14. С. 9–13.
37. Семенюк А. С. Специфіка мемів у інтернет-просторі сучасного суспільства. *ResearchGate*. 2022. URL: <https://www.researchgate.net/publication/358318915> (дата звернення: 07.07.2025).
38. Словник української мови назвав слово 2024 року. «Бусифікація» – так коротко охарактеризували мовознавці минулий рік. *Україна Інфо*. 7 січ. 2025. URL: <https://ukraina.info/article/slovnyk-ukrayinskoyi-movy-nazvav-slovo-2024-roku> (дата звернення: 07.07.2025).
39. Сміх над ворогом дає силу: чому на нинішні виклики українці реагують новими порціями мемів. *Майдан*. 2023. URL: <https://maidan.org.ua/2023/01/smikh-nad-vorohom-daie-sylu-chomu-na-nynishni-vyklyky-ukraintsi-reahuiut-novymy-portsiiamy-memiv> (дата звернення: 11.04.2025).
40. Смола Л. Мем як інструмент інформаційної війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Психологія*. 2019. № 1(10). С. 91–95.
41. Сjuta Б. Варіабельність прецедентних змістів у мистецьких творах в процесі симультанної комунікації. У: *Ucrainica: Сучасна україністика. Проблеми мови, літератури та культури*. Оломоуц: Університет Палацького в Оломоуці, 2023. С. 256–265.
42. Теглівець Ю. В. Інтернет-мем як особлива одиниця комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 24. Т. 2. С. 23–27.
43. Чередник Л. А. Мем як сучасний засіб інтернет-комунікації. *Інформація та соціум*. 2023. С. 143–146.
44. Чернікова О. І. Вербальний, невербальний та комплексний меми: класифікація за способом подання та сприйняття інформації в

- Інтернет-середовищі (на матеріалі англомовних кіномемів). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2015. Т. 18, № 1. С. 151–156.
45. Шишкіна А. Є., Шульга Ю. Г. Відлуння пісенної творчості українських січових стрільців в умовах російсько-української війни. *Педагогічна рада КФК СумДУ*. Протокол № 21 від 27.06.2024 р. 2024. 181 с.
 46. Ярема Л. В. Діахронічне дослідження мемів пандемії у цифровій культурі. *Серія: Філологічні науки. Імені В. І. Вернадського*. 2023. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/part_1/22.pdf (дата звернення: 07.07.2025).
 47. 6 причин використати меми на уроках історії. *Освітній проєкт «На Урок»*. 2023. URL: <https://naurok.com.ua/post/6-prichin-vikoristati-memi-na-urokah-istorii> (дата звернення: 07.07.2025).
 48. Benveniste A. The Meaning and History of Memes. *The New York Times*. 26 січ. 2022 / оновл. 14 лют. 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/01/26/style/meme-definition.html> (дата звернення: 07.07.2025).
 49. Blackmore S. *The Meme Machine*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 264 p.
 50. Caliendo A., Anselmi G. Memes and brand communication: Strategies of engagement and persuasion in digital environments. *Journal of Consumer Culture*. 2021. Vol. 21, No. 1. P. 132–150.
 51. Chalmers D., MacKenzie R., Stevens R. Understanding NFTs: Art, ownership, and blockchain. *Journal of Digital Culture*. 2022. Vol. 4, No. 2. P. 45–58.
 52. Chick G. The units of culture. URL: <http://www.personal.psu.edu/gec7/Units.pdf> (дата звернення: 07.07.2025).
 53. Conrod K. *Memes and linguistic replication: From Dawkins to digital culture*. Swarthmore: Swarthmore College Press, 2022. 198 p.

54. Dainas A. Keep calm and study memes. Master's thesis. Case Western Reserve University, 2015. 87 p.
55. Dawkins R. The Selfish Gene. Oxford: Oxford University Press, 1976. 224 p.
56. Dolan R., Conduit J., Fahy J., Goodman S. Social media engagement behaviour: A uses and gratifications perspective. *Journal of Strategic Marketing*. 2017. Vol. 25, No. 3. P. 261–277.
57. Flecha Ortiz J. A., Santos L. P., Quezada R. R. Internet memes as an expressive resource in times of crisis: A study during the COVID-19 pandemic. *Communication & Society*. 2021. Vol. 34, No. 4. P. 45–60.
58. Guralnik D. B. (Ed.). Webster's New World College Dictionary. 5th ed. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2020. 1728 p.
59. Juza M. Internet memes – creation, distribution, social meaning. *Studia Medioznawcze*. 2013. Vol. 4(55). P. 49–61.
60. Hakoköngäs E., Halmesvaara O., Sakki I. Persuasion through bitter humour in Internet memes. *Discourse, Context & Media*. 2020. Vol. 36. Article 100402.
61. Laestadius L., Wahl M. M. Mobilizing social media users to engage with food brands: The role of memes in user-generated content. *Appetite*. 2017. Vol. 108. P. 54–62.
62. Lord C. Memes and cultural memory: From oral tradition to digital culture. *Memory Studies Journal*. 2012. Vol. 5, No. 3. P. 324–337.
63. Marsden P. The social psychology of consumer behaviour. Maidenhead: Open University Press, 2008. 240 p.
64. Msugheter A. Memes as a tool for public health education: The COVID-19 case. *African Journal of Health Communication*. 2020. Vol. 5, No. 2. P. 76–89.
65. Mukhongo L. L. Digital activism in Africa: Memes as resistance. London: Routledge, 2020. 256 p.
66. Nycz J. Sociolinguistic perspectives on internet memes and meaning-making. *Georgetown University Department of Linguistics*. 2022. URL: https://linguistics.georgetown.edu/nycz_memes (дата звернення: 07.07.2025).

67. Peirce C. S. Collected papers of Charles Sanders Peirce. Vol. 2. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1932. 774 p.
68. Price D. A. The evolution of memes: Cultural ideas in the internet age. *Memes.com Research Division*. 2022. 198 p.
69. Rathi N., Jain P. Memes, memetics and their applications: A systematic review of literature. *e-mentor*. 2024. No. 2(104). P. 14–22. URL: <https://doi.org/10.15219/em104.1657> (дата звернення: 07.07.2025).
70. Segev E., Nissenbaum A., Stoler N., Shifman L. Families and Networks of Internet Memes: The Relationship Between Cohesiveness, Uniqueness, and Quiddity Concreteness. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 2015. Vol. 20, No. 4. P. 417–433.
71. Ukraïner. Топ фрази війни. *Ukraïner*. 29 листоп. 2022. URL: <https://www.ukraïner.net/krylati-frazy/> (дата звернення: 07.07.2025).
72. Ye.ua. Поштова марка «Русскій воєнний флот – до дна!» побила рекорди продажів. *Ye.ua*. трав. 2024. URL: <https://ye.ua/articles/ukrposhta-marky-2024> (дата звернення: 07.07.2025).
73. Williams R. Memetics and marketing: The role of memes in consumer behaviour. *Journal of Marketing Theory*. 2002. Vol. 6, No. 4. P. 421–435.
74. https://docs.google.com/document/d/1kQdv_bGhf1FN3H5qpiySLvLyUnbKnYNP1aIMZnEEDOA/edit?usp=sharing

ДОДАТКИ

Додаток А

Візуальний мем «Король Лев» Ілона Маска

Додаток Б

Crazy Ukrainian Kid

Додаток В

«Рускій воєнний корабль, іди.....» та «Рускій воєнний корабль... ВСЬО!»

Додаток Г

Пес Патрон

Додаток Д

Додаток Е

Додаток 3

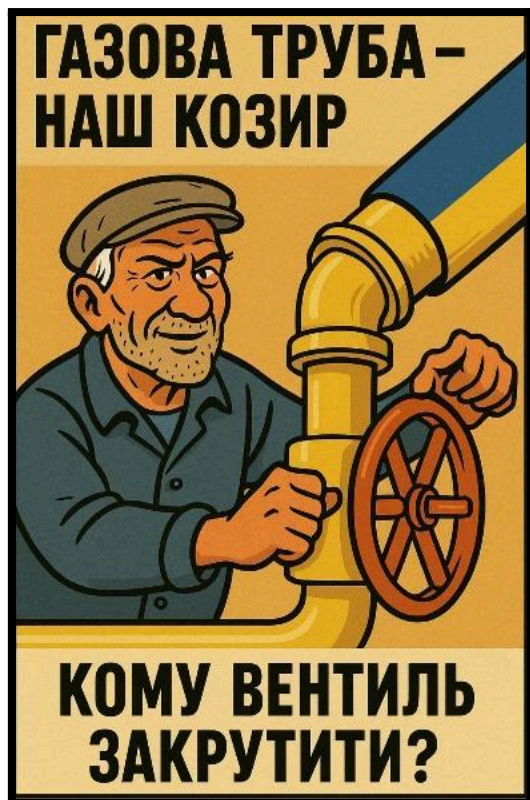
Додаток И

Додаток К

Росія: Запропонувати Україні гарантії безпеки	
Забрати всю ядерну зброю	
Напасти на Крим	
Заволодіти Кримом	

Додаток Л

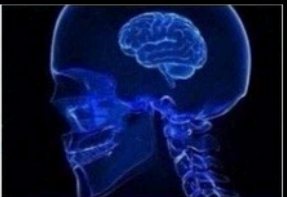
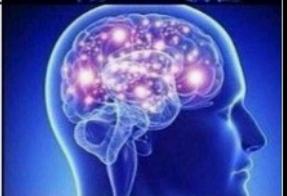
Додаток М

Додаток Н

Додаток П

співпраця з НАТО	
асоціація з ЄС	
безвізовий режим	
членство в ЄС і НАТО	

Додаток Р

